

Hermeneuttis-fenomenologinen tutkielma moraalisen tilan ja kuulumisen ilmenemisestä Eeva Kilven lapsuusmuistelmassa

Emmi Saastamoinen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Hermeneuttis-fenomenologinen tutkielma moraalisen tilan ja kuulumisen ilmenemisestä Eeva Kilven lapsuusmuistelmassa

Tekijä: Emmi Saastamoinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma

Sivumäärä: 60

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tutkielman tutkimustehtävänä oli tarkastella, kuinka kotipaikka ja evakkopaikat muotoutuvat moraalisenä tilana sekä miten lapsuuden moraaliset käsitykset ja kuulumisen tunteet ilmenevät muuttuvissa paikoissa talvisodan aikana. Aineistona käytettiin Eeva Kilven (1989) lapsuusmuistelmateosta *"Talvisodan aika"*. Teoreettisina ja käsitteellisinä viitekehyksinä sovellettiin Boetton (2018) transformatiivista ekososiaalista mallia, David Turnbullin (2003) sekä Michael Allen Foxin ja Lesley McLeanin (2008) moraalista tilaa sekä kuulumisen (mm. Juhila ym. 2022) käsitettä. Tutkielma on laadullinen tutkimus, joka pohjautuu hermeneuttis-fenomenologiseen perinteeseen.

Analyysin perusteella moraalinen tila muotoutui ja muuttui evakkoaikaisissa paikoissa. Ennen sotaa kotipaikka näyttäytyi turvallisuuden, tuttuuden ja moraalisten arvojen kiinnittymispintana. Sodan sytyttyä ja evakkopaikkoihin siirryttäessä moraalinen tila muotoutui ja muuttui, mutta ei kadonnut. Kotipaikkaan liitetyt merkitykset, kuten luontoon, esineisiin ja sosiaalisiin suhteisiin, tukivat moraalisen tilan uudelleen muotoutumista myös evakkopaikoissa. Luonto ei ole vain ulkoinen tila tai ympäristö, vaan elementti, joka välittää tunteita ja muistoja. Kilven kerronnassa kuulumisen ilmeni muun muassa arjen toiminnoissa ja tuttujen esineiden kautta. Sodan aikainen moraalinen tila laajeni lapsen näkökulmasta koskemaan paitsi lähiyhteisöä, myös laajemmin yhteiskuntaa ja maailmaa.

Tutkielma tuo esiin, kuinka lapsuuden paikan merkitykset voivat kantaa läpi elämän ja muotoutua uudelleen kriisien ja menetysten keskellä. Keskeiseksi nousi ymmärrys siitä, että lapsuuden koti ja kotipaikka ovat turvallisuuden, kuulumisen ja yhteisöllisyyden paikkoja, joissa moraaliset käsitykset omaksutaan ja moraalinen yhteisö rakentuu. Sodan ja evakkouden kontekstissa sekä moraalinen tila että kuulumisen ovat haavoittuvaisia, mutta sodan kokemukset toivat myös esiin, millä tavoin kuulumisen kokemukset voivat myös muotoutua. Kilven muistelmateos tarjosi aineiston, jossa lapsen moraalinen tila rakentuu niin fyysisissä paikoissa, kuin muistojen, tunteiden ja kokemusten kautta.

Avainsanat: evakkokokemus, moraalinen tila, kuuluminen, ekologinen sosiaalityö, hermeneutiikka, fenomenologinen tutkimus, lapsuustutkimus

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Teoreettisia ja käsitteellisiä kiinnikkeitä	4
2.1 Ekologinen sosiaalityö ja transformatiivinen ekososiaalinen malli	4
2.2 Tulkintoja kodista, paikasta ja tilasta	7
2.3 Käsitteitä moraalista tilasta	13
3 Tutkielman selkäranka rakentuu	17
3.1 Fenomenologia ja hermeneuttisuus kietoutuu	17
3.2 Tutkimustehtävä täsmentyy	21
3.3 Tutkielman aineisto rajautuu	22
3.4 Analyysi muovautuu	25
3.5 Tutkimuseettisyys ohjaa	29
4 Moraalinen tila muotoutuu ja muuttuu	33
4.1 Ympäristö, luonto sekä materiaaliset ja fyysiset ulottuvuudet	33
4.2 Sosiaaliset suhteet, moraalinen yhteisö ja moraaliset käsitykset	39
5 Johtopäätökset ja pohdinta	49
Lähteet	56

1 Johdanto

”Osa minusta seisoo yhä siinä isän rinnalla omalla pihamaalla ja kuuntelee. Minä olen vielä hetken pikkutyttö, minulla on lapsuus, koti ja vanhemmat enkä minä ole vielä tajunnut, että Jumala ei kuullutkaan rukouksiani.” (Kilpi 1989, 35)

Ote on tutkielmassani käytetystä kerronnallisesta aineistosta, jossa muistellaan talvisodan syttymistä Hiitolassa, Karjalassa. Suomi taisteli kahdessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan (talvisota ja jatkosota). Molemmat sodat johtivat siihen, että osia Suomen Karjalan alueesta luovutettiin Neuvostoliitolle. Talvisodan ja jatkosodan aikana ja niiden jälkeen Karjalan luovutetuilla alueilla asuneet ihmiset evakuoitiin uuden Suomen rajan taakse. Tämä evakuointi synnytti ryhmän ”Karjalan siirtolaiset” tai ”Karjalan evakot”. (Savolainen 2017, 171.) Evakuoitujen ihmisten määrä oli suuri. Jo pelkästään talvisodan aikaan Karjalasta evakuoitiin yli 400 000 ihmistä (Kulha 2019, 21). Kokonaisuudessaan Karjalan evakojen kokonaismäärä oli 407 000 ihmistä, joka oli lähes 11 % koko maan väestöstä tuohon aikaan (Savolainen 2017, 171).

Hellä Neuvonen-Seppänen (2023) on tutkinut kuinka Karjalan evakojen kokemukset ovat ilmenneet osana heidän lastensa tai lastenlastensa elämäkertomusta. Yksi evakokarjalaisuuden ylisukupolvinen jälki on juurettomuus ja kaipuu jonnekin (mt., 109). Traumaattinen lapsuudenkodin menetys tai vaikeus sopeutua uuteen yhteisöön ja kulttuuriin synnyttivät siirtokarjalaisissa juurettomuuden kokemusta. Fyysisen kodin menetyksen vuoksi evakoilla oli vaikeuksia sopeutua uuteen kotiseutuun. (Mt., 110.) Neuvonen-Seppäsen (mt., 117) mukaan nämä ulkopuolisuuden tai irrallisuuden tunteet ovat jossain määrin siirtyneet myös evakojen lapsille, joka näkyi muun muassa ajatuksena tai tunteena siitä, että pitäisi olla jossakin muualla kuin on. Ikävä toiseen paikkaan ei kuitenkaan aina kohdistunut Karjalaan, vaan jonnekin muualle, jossa asioiden ajateltiin olevan paremmin (mt., 117). Neuvonen-Seppäsen tekemät havainnot korostavat tutkielmani aiheen merkittävyyttä ja sitä, kuinka aiheeni koskettaa useita ihmisiä jo pelkästään karjalaisuuden näkökulmasta; nykyisiä ikäihmisiä, joilla on muistoja lapsuuden Karjalasta, mutta myös heidän sukulaisiaan, kuten lapsiaan ja lapsenlapsiaan.

Osallistuessani sosiaalityön tutkimuksen päiville vuonna 2024 osallistuin työryhmään, jossa tarkasteltiin sosiaalityötä historiallisesta näkökulmasta. Tämä viritti kiinnostustani tarkastelemaan historiaan sijoittuvaa ilmiötä, sillä usein menneisyyden kokemuksilla on

tarttumapintaa nykypäivään. Karjalaisten kokemukset linkittyvät niin kokemukseen sodasta kuin pakkosiirtymästä kotipaikasta uuteen paikkaan. Unicefin (2024) mukaan vuonna 2023 miljoonat lapset ympäri maailmaa joutuivat kohtaamaan monenlaisia humanitaarisia kriisejä, jotka uhkasivat heidän henkeään ja oikeuksiaan. Tämä näkyi erityisesti 460 miljoonalla lapsella, jotka elivät konfliktialueilla, esimerkiksi Palestiinan alueella, Afganistanissa, Ukrainassa ja Sudanissa. Missä tahansa maailmassa väkivalta puhkesi, lapset kärsivät siitä ensin ja eniten. (Mt.) Suomessa kansainvälisen suojelun myönteisen päätöksen vuonna 2023 on saanut yhteensä 20 540 ihmistä, joista 4 888 on ollut 0–17-vuotiaita (Maahanmuuttovirasto 2024).

Kokemukset sodasta, pakolaisuudesta ja siirtolaisuudesta ovat globaalisti ja kansallisesti ajankohtaisia aiheita. Tutkielmani prosessin alussa kiinnostuin erityisesti tilaa ja paikkaa koskevaan tematiikkaan. Katariina Löfblom kumppaneineen (2024, 276) tuo esille, että tilan kokemista koskevan tiedon pohjalta voidaan kehittää nuorten paikkaan asettumista tukevia prosesseja. Gordon Jack (2010, 757) tuo tutkimusartikkelissaan esille, että modernisaation prosessit luovat riskejä ja epävarmuuksia yksilöille, jolloin kiinnittyminen paikkaan ja siihen liittyvä kuulumisen ja turvallisuuden tunne voivat saada erityisen merkittävän roolin ihmisten elämässä. Vaikka Jackin (mt.) tutkimusartikkelin julkaisusta on jo vuosia aikaa, on paikkaan kuulumisen ja lasten turvallisuus edelleen ajankohtaisia aiheita.

Paikannan tutkielmani lapsuudentutkimuksen alle, vaikka tutkielmani aineistona käytän aikuisen ihmisen muistoja lapsuudesta. Yhteiskunnallisen lapsuustutkimuksen myötä lapsuuden tarkastelu on moninaistunut ja lapsuus nähdään yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä (Saastamoinen & Pirskanen 2021; Helavirta 2011b, 26), mutta silti aikuiset määrittelevät pitkälti lapsuuden ehtoja ja lasten paikkaa yhteiskunnassa, vaikka lasten äänen kuulemista ja toimijuutta korostetaan aiempaa enemmän (Saastamoinen & Pirskanen 2021, 13). Sosiaalityössä on tutkittu kotia, paikkaa ja tiloja useissa eri konteksteissa, esimerkiksi Hannele Forsberg (2018b) tarkastelee lapsen hyvinvointia monipaikkaisen asumisen ja arkielämä kontekstissa. Tällöin huomio kiinnittyy paikkaulottuvuuteen ja siihen liittyvään liikkumiseen lasten arjen hyvinvoinnin tarkastelussa. Tällaisessa tarkastelussa ympäristön, tilan ja paikan yhteydet sekä vuorovaikutukset lapsuudessa ovat keskeisiä näkökulmia. (Forsberg 2018b, 177.) Kotiin linkittyvän sosiaalityön tutkimuksen tavoitteena on vahvistaa ymmärrystä kodin moninaisista kerrostumista, kuulumisesta

ja siitä, kuinka ihmisen kokemukset ilmenevät myös yhteisön jäsenille (Zufferey ym, 2020, 1097).

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, joka muodostuu metodologisesti hermeneuttisen fenomenologian lähtökohdista. Tutkimustehtävänäni on tavoittaa lapsuuden kokemuksista kotipaikkaan, evakkopaikkoihin ja uuteen kotiin liittyviä kuulumisen tunteita sekä moraalisia käsityksiä näissä paikoissa. Metodologisten sitoumuksien lisäksi tutkielmani muodostuu kolmen teoreettisen ja käsitteellisen lähtökohdan punoksesta: Boeton (2018) transformatiivinen ekososiaalinen malli, David Turnbullin (2003) sekä Michael Allen Foxin ja Lesley McLeanin (2008) moraalinen tila sekä kuulumisen (mm. Juhila ym. 2022) käsite erityisesti paikkaan kuulumisen näkökulmasta. Lapsuuden kokemuksen tavoittamiseksi käytän aineistonani Eeva Kilven (1989) lapsuusmuistelmateosta *Talvisodan aika*.

Tutkielmani rakenne etenee teoreettisista ja käsitteellisistä lähtökohdista metodologisiin ja metodisiin valintoihin, analyysiin sekä johtopäätöksiin ja pohdintaan. Aluksi esittelen tutkielmani keskeiset teoreettisen ja käsitteelliset kiinnikkeet, joiden kautta hahmotan tutkielman teoreettista lähtökohtaa. Tämän jälkeen siirryn metodologiaa käsittelevään osioon, jossa avaan hermeneuttis-fenomenologista lähestymistapaa sekä tutkielmani metodeja, tutkimustehtävääni sekä eettisiä näkökulmia. Analyysiluvussa tarkastelen Kilven kerronnallisuudessa moraalisen tilan muotoutumista ympäristön, luonnon ja materiaalisten ulottuvuuksien kautta sekä tilan muotoutumiseen vaikuttavia sosiaalisia suhteita, moraalista yhteisöä ja moraalisia käsityksiä. Lopuksi yhteenveto- ja pohdintaosiossa tarkastelen tutkimukseni keskeisiä tuloksia, arvioin tutkimusprosessiani ja esittelen mahdollisia jatkotutkimuksellisia ideointeja.

2 Teoreettisia ja käsitteellisiä kiinnikkeitä

2.1 Ekologinen sosiaalityö ja transformatiivinen ekososiaalinen malli

Sosiaalityötä koskevissa tutkimuksissa ja katsauksissa tutkijat ovat esittäneet, että ympäristö on ollut olennainen osa sosiaalityötä sen varhaisista vaiheista alkaen niin käytäntönä, sosiaalisena liikkeenä kuin tieteenalanakin (Närhi & Matthies 2025, 119). Ekologian merkitystä sosiaalityössä voidaan lähestyä kahden eri teoreettisen lähestymistavan kautta. Tyypillisempi näkökulma liittyy ihmisekologiseen ja systeemiteoreettiseen ajatteluun, kun taas toinen modernin yhteiskunnan ja ekologisten liikkeiden ekologiseen kritiikkiin (Närhi & Matthies 2001, 17; Närhi & Matthies 2025, 119–120). Näitä kahta lähestymistapaa voidaan kutsua systeemiteoreettiseksi lähestymistavaksi (*a systems theoretical approach*) ja ekokriittiseksi lähestymistavaksi (*the eco-critical perspective*) (Närhi & Matthies 2016, 6). Sosiaalityön ekologisten perinteiden juuret voidaan paikantaa sosiaalityön klassikoihin, Mary Richmondiin ja Jane Adamsiin (Närhi & Matthies 2001, 37), vaikkakaan tuolloin lähestymistapoja ei voinut ymmärtää niin tarkkarajaisesti kahteen eri lähestymistapaan jakautuneina kuten heidän aikakaudellaan (ks. Närhi & Matthies 2025).

Ekologisen systeemiteorian juuret yltävät sosiaalityön alkuun Pohjois-Amerikkaan, jolloin yleisesti ajateltiin, että ihmiset ovat itse vastuussa omista olosuhteistaan (Besthorn 2012, 173). Vasta-ajatuksena tälle oli Mary Richmondin holistinen ymmärrys ihmisestä ympäristössään (*person-in-environment*) (esim. Närhi & Matthies 2001), jonka mukaan sosiaalinen ympäristö voi edistää ihmisen kasvua ja hyvinvointia (Närhi & Matthies 2016, 6). Systeemiteoreettisesta näkökulmasta ympäristö on abstrakti systeeminen ympäristö, jossa ihminen on osa kokonaisvaltaista järjestelmää (mt., 8). Ekokriittisen lähestymistapaan ovat vaikuttaneet 1970-luvun ympäristöliikkeet ja ympäristösosiologia (Närhi & Matthies 2001, 24). Ekokriittisen lähestymistavan juuret voidaan paikantaa Jane Adamsin ajatteluun (kts. Närhi & Matthies 2001), joka nosti esille urbaanin ympäristön käsitteen. Mary Richmondin ajattelussa ihmisympäristö käsitti ympäristön pääasiassa sosiaalisten suhteiden kautta, mutta Jane Addams ymmärsi ympäristön laajemmassa merkityksessä (Närhi & Matthies 2001, 18). Ekokriittisen lähestymistavan ja systeemiteoreet-

tisen lähestymistavan eroa voidaan ymmärtää myös strategioiden näkökulmasta. Systemiteoria edustaa ihmisen sopeutumisen ja sopeuttamisen strategiaa ja ekokriittinen lähestymistapa yhteiskunnallisen muutoksen strategiaa (Närhi & Matthies 2016, 8).

Kahden eri lähestymistavan vertailussa on kuitenkin otettava huomioon niiden ajalliset lähtökohdat. Systemiteoreettinen ajattelu syntyi luonnontieteiden aikakaudella, kun taas ekokriittisen lähestymistavan perinne kehittyi myöhemmin uuden ympäristötietoisuuden rinnalle. (Närhi & Matthies 2001, 40.) Molemmissa lähestymistavoissa ihmisen ja ympäristön suhdetta pidetään vuorovaikutteisena, mutta systemiteoriassa ympäristöön viitataan abstraktina systeemisena ympäristönä ja ekokriittisessä lähestymistavassa ympäristöllä tarkoitetaan pääasiassa luonnonympäristöä (Närhi & Matthies 2016, 6). Ekokriittinen lähestymistapa ymmärtää yksilön osana tätä luonnonympäristöä. Tämän vuoksi esimerkiksi ympäristökriisi koskee luontoa ja ympäristöä kattaen myös ihmiset, ihmisten suhteet, arvot ja kulttuuriset oletukset. (Mt, 6.) Lähestymistapojen eroa kuvastaa hyvin kysymys siitä, ymmärretäänkö ihminen osana ympäristöä vai vain suhteessa siihen. Sosiaalityölle on relevanttia se, minkälainen merkitys elinympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin välillä ajatellaan olevan (Närhi 2015, 325).

Ekokriittisen sosiaalityön lähestymistapaan liitettyjä sosiaalityön käytäntöjä voidaan nykyisin kutsua esimerkiksi vihreäksi sosiaalityöksi (*green social work*) ja sosiaaliekologiseksi sosiaalityöksi (*social ecological social work*) (Närhi & Matthies 2016, 6) sekä ekologiseksi sosiaalityöksi (*ecological social work*) (Närhi & Matthies 2025). Nämä erilaiset sosiaalityön menetelmät tai käytännöt saavat erilaisia painotuksia ja ovat saaneet myös merkityksiään systemiteoreettisesta ajattelusta (ks. Närhi & Matthies 2016, 10–14). Tutkielmassani hyödynnän Heather Boetton (2018) transformatiivista ekososiaalista mallia (*transformative eco-social model*), joka koostuu kolmesta toisiaan täydentävästä kehästä: ontologinen kehä (*being*), epistemologinen kehä (*thinking*) ja metodologinen kehä (*doing*).

Ontologiseen kehään, eli olemiseen, sisältyy henkilökohtainen ulottuvuus, jossa huomioidaan se, miten ymmärrämme ja suhtaudumme luonnonympäristöön sosiaalityöntekijöinä. Tällöin huomio kiinnittyy henkilökohtaisiin moraalikäsitteisiin, uskomuksiin ja asenteisiin, jotka vaikuttavat niin käyttäytymiseen kuin sosiaalityöntekijän lähestymistapoihin ammatillisissa käytännöissä. Sosiaalityöntekijän asenne luonnonympäristöä kohtaan, esimerkiksi se, mihin uskomme tai millaisia kokemuksia meillä on luonnon kanssa,

vaikuttaa vuorovaikutukseemme yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa. Jos sosiaalityöntekijän henkilökohtaiseen käsitykseen sisältyy ajatus siitä, että ihmiskunta ja luonto nähdään toisiinsa sitoutuneina, kokonaisvaltaisena maailmana, tällöin luonnonympäristö todennäköisemmin integroituu myös sosiaalityöntekijän käytäntöön. (Boetto 2018, 52–53.)

Epistemologiseen kehään, eli ajatteluun, sisältyy sosiaalityön ammatillinen tieto ja arvot. Nämä ohjaavat käytännön sosiaalityötä, tekevät käytännöistä tarkoituksenmukaisia, sekä auttavat ymmärtämään ja jäsentämään monimutkaista tietoa. Mallin epistemologisen perustan rakentamisessa on olennaista, että se on yhdenmukainen ontologisen perustamme kanssa. Epistemologiseen kehään sisältyy useampia ekososiaalisia käytännön elementtejä, kuten ekologinen oikeudenmukaisuus (esimerkiksi oikeudenmukaisuuden tunnistaminen tärkeäksi kaikille elollisille olennoille) ja globaalit näkökulmat (esimerkiksi sosiaalityön toiminnoilla ja interventioilla on paikallisia ja globaaleja vaikutuksia ihmisten elämään). (ks. Boetto 2018, 54) Malliin sisältyy ajatus, että sosiaalityössä hyvinvointi pitäisi määritellä uudelleen. Hyvinvoinnin uudelleen määrittelyssä tulisi huomioida, että ymmärrys ihmisen hyvinvoinnista sisältäisi kestävyys- ja suhteellisuuteen liittyviä ulottuvuuksia, eikä niinkään yksilökeskeisiä käsityksiä hyvinvoinnista, esimerkiksi varallisuuteen liittyen. (Boetto 2018, 53–55, 64.)

Metodologiseen, eli tekemisen kehään sisältyy sosiaalityön käytännön strategiat. Ekososiaalisen sosiaalityön metodologiseen perustaan sisältyvät käytännön konkreettiset toimet ja menetelmät, esimerkiksi interventiot, joita sosiaalityössä käytetään vuorovaikutuksessa yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa. Metodologisen perustan tulisi olla edelleen johdonmukaisessa linjassa ontologisten ja epistemologisten perustojen kanssa, jolloin sosiaalityöntekijän henkilökohtaisten sekä ammatillisten arvojen yhdistyminen vahvistaa sosiaalityön ekososiaalista käytäntöä. Malliin sisältyvien, muutosorientoituneiden, ekososiaalisten käytäntöjen yhtenä esteenä nähdään se, että sosiaalityön profession ontologiset perustukset pohjautuvat modernistisiin oletuksiin esimerkiksi luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta. Nämä oletukset ovat ristiriidassa ekososiaalisten käytäntöjen kanssa, jotka tähtäävät luonnonympäristön suojelemiseen. (Boetto 2018, 58, 63.)

Sosiaalityön käytäntöjen kehittäminen vaatii jatkuvaa tutkimustyötä, sillä yhteiskunnalliset ja globaalit muutokset vaikuttavat olennaisesti ihmisten ja erityisesti lasten elämään.

Närhi ja Matthies (2025, 121) nostavat ekologista sosiaalityötä käsittelevässä artikkelissaan esille, että ekologisen sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen syventämistä ja kehittämistä voidaan edistää keskittymällä systeemiteoreettisen ja ekokriittisen teorian yhteisesti jakamiin ymmärryksen ulottuvuuksiin, joista yksi koskee ihmisen ja ympäristön läheistä suhdetta sekä niiden välistä vuorovaikutusta. Paikannan Boeton (2018) transformatiivisen ekososiaalisen mallin varteenotettavaksi lähestymistavaksi pyrittäessä vahvistamaan niin ekososiaalisen sosiaalityön teoreettista pohjaa, kuin sosiaalityön käytäntöjen kehittämistäkin. Tutkielmalleni mallin anti on erityisesti sen perusajatuksessa, eli luonnon ja ihmisen yhteenkuuluvuudessa, jolloin haastetuksi tulee moderniin aikakauteen sisältyvä dualistinen erottelu ihmisen ja luonnon erillisyydestä. Mallin kolme kehää tukevat ajatusta, että ihminen ja sosiaalityö huomioidaan osana yhteistä ekologista kokonaisuutta. (Mt., 52–53.) Malli linkittyykin luontevasti tutkielmani tutkimustehtävään, tutkimuskysymyksiin sekä muihin teoreettisiin ja käsitteellisiin sitoumuksiini.

2.2 Tulkintoja kodista, paikasta ja tilasta

Kodin, paikan ja tilan käsitteitä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja niitä on sosiaalityön tutkimuksessa tutkittu eri konteksteissa (esim. Helavirta 2011a; Määttä 2018; Ranta & Juhila, 2020). Kodin, paikan ja tilan käsitteet kietoutuvat kuitenkin selvästi myös toisiinsa, joka tulee esille käsitteiden määritelmien ja ymmärtämisen kautta. Käsittelemässä kappaleessa aikaisemmista tutkimuksista nousseita tapoja tulkita ja antaa merkityksiä käsitteille koti, paikka ja tila.

Koti on meille käsitteenä tuttu, mutta se on myös monimerkityksinen ja venyvä käsite (Granfelt 1998, 103) ja se on avoin niin erilaisille tieteellisille kuin henkilökohtaisille tulkinnoille (Clark ym. 2014, 194). Kodin monimerkityksellisyys, kokemuksellisuus sekä aikaan ja paikkaan sitoutuneisuus, ovat luultavasti olleet syy siihen, että koti on ollut ja vaikuttaisi olevan edelleen kiinnostava ilmiö niin sosiaalityössä kuin esimerkiksi sosiologiassa ja lapsuuden maantieteissä (*children's geographies*) (ks. Esim. Douglas 1991; Mallett 2004; Helavirta 2011a; Ranta & Juhila 2020). Kotia on kuvattu vaihtelevasti tutkimuskirjallisuudessa, esimerkiksi yhteenkietoutuneena tai suhteessa taloon, perheeseen, itseän tai sukupuoleen sekä kotona olemisen, kodin luomisen tai kodin tekemisen näkö-

kulmista (Mallett 2004, 62; myös Forsberg 2018b). Kodin moniulotteisuutta kuvastaa hyvin kotiin liittyvä laaja tutkimuskenttä ja kodin erilaiset jäsenyykset, joita esittelen seuraavaksi.

Kodin käsitettä voidaan hahmottaa tilallisen ja ajallisen näkökulman kautta, kuten Mary Douglaksen (1991) tapaan. Douglaksen (mt., 289) mukaan koti on paikallistettavissa oleva ajatus, sillä kodin on sijoitettava johonkin tilaan, joka otetaan hallintaan. Kodin ei kuitenkaan tarvitse olla kiinteä tila, eikä kalusteiltaan tietynlainen tai pysyvä. Kodin ei tarvitse olla rakennettu tietyistä materiaalista, tai saada tiettyä muotoa, sillä koti voi olla esimerkiksi vaunu tai vene. Hallinnan myötä kodissa tulee kuitenkin olla jonkinlaista säännöllisyyttä ja säännönmukaisuutta, esimerkiksi liittyen kodin asukkaisiin. (Douglaksen 1991, 289.) Kotia ei voi, eikä pysty määrittelemään tyhjiössä, vaan se muodostuu niin ihmisen moninaisissa suhteissa kuin ajassakin. Ajallisuuden näkökulmasta koti ei ole pelkästään tila, vaan kodilla on myös jokin ajallinen rakenne (mt, 289).

Kodin kokemuksellisuuden, tilallisuuden ja ajallisuuden ulottuvuudet tulevat hyvin esille Riitta Granfeltin (1998) väitöstutkimuksen kautta. Granfelt (1998) hahmottaa kodin kolmeen eri tason kautta: tila elämyksellisenä ja ruumiillisena kokemuksena, koti suhteena ja sisäisenä kotina. Ensimmäisessä tasossa korostuu ihmisen emotionaalinen kokemus kuulumisesta ja omasta paikasta. Tärkeää on ihmisen tunne siitä, että ihminen kokee kuuluvansa tiettyyn paikkaan ja paikka ihmiselle. Koti suhteena käsittää vuorovaikutuksen ihmisen sisäisen maailman ja ulkoisen todellisuuden välillä. Se korostaa ihmisten välisiä suhteita ja merkityksiä. Sisäinen koti puolestaan viittaa ihmisen henkilökohtaiseen sisäiseen tilaan, jossa ihminen voi pohtia omia ajatuksiaan, tunteitaan ja tavoitteitaan. Sisäinen koti on suojaava tila, johon ei pääse kukaan ulkopuolinen ilman lupaa, ja jossa ihminen voi säilyttää arvokkaita asioita, joista ei tarvitse luopua. (Granfelt 1998, 104–106.)

Granfeltin (1998) tasojen kautta nousee esille kotiin liitetty sisä- ja ulkopuolisuuden ulottuvuudet, joilla hän tarkoittaa dialogia kodin ja ulkopuolisen maailman välillä. Kahtiajako sisä- ja ulkopuolisen välillä voidaan erotella tarkemmin talon (*house*) käsitteen kautta. Taloa voidaan ajatella tällöin välineenä erottaa sisä- ja ulkopuoli, ihminen ja luonto, sekä julkinen ja yksityinen. Tällainen ajatus talosta on ollut olemassa jo antiikista lähtien. (Kaika 2004, 265.) Julkisen ja yksityisen erottamisen näkökulmasta koti voidaan ymmärtää yksityisenä tilana, jossa yksilöllä on vapaus ja mahdollisuus toimia sekä toteuttaa it-

seään (Löfblom ym. 2024, 376). Yllä olevien rajojen, sisä- ja ulkopuolisuuden tai yksityisen ja julkisen, asetelmallinen erottelu voi synnyttää käsityksen, että erottelun kautta tilat voivat olla myös poissulkevia suhteessa toisiinsa. Näin ei kuitenkaan ole, sillä vaikka tämän kaltainen dualistisuus erottaa ja rajaa, tosiasiaa nämä esitetyt vastakohtat ovat riippuvaisia toisistaan ja ne myös vaikuttavat toisiinsa. Kodin rakentaminen tutuksi ja rauhan paikaksi tarvitsee myös ulkopuolelta tulevia elementtejä. Tämä riippuvuus toisistaan ja niiden vaikutukset toisiinsa näyttäytyvät esimerkiksi kriisiaikoina, jolloin ulkopuoliset elementit ulottavat vaikutuksensa kodin sisäpuolelle. (Kaika 2004, 273, 276.)

Kokemus kodista ja sen monimuotoiset orientaatio- ja rajausperiaatteet riippuvat ihmisen käsityksistä heidän elämästään ajassa ja tilassa, sillä koti on ideoiden toteuma (Douglas 1991, 290). Koti ei rajoitu pelkästään fyysiseen paikkaan, sillä koti on konstruktio, joka sisältää myös kuviteltuja, luotuja, muuttuvia ja liikkuvia koteja. Koti on moniulotteinen merkitysjärjestelmä, josta voidaan tunnistaa yhteyksiä myös menneiden, nykyisten ja tulevien kotien välillä. Koti voi myös olla muisto tai mielentila, joka korostaa kodin tuntua kodin käsitteellisessä ymmärryksessä, sillä asuinpaikka ei välttämättä ole koti, jos se ei tunnut kodilta. (Kauko 2019, 157.)

Lasten paikkatietoista hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa käytetään yhtenä tulkintakehyksenä kuulumisen (*belonging*) käsitettä ja sen lähikäsitteitä, kuten paikkakiintymystä (*place attachment*) tai kodin tuntua (*sense of home*). Yleensä tutkimuksissa kuulumisella viitataan asuinpaikkaan liittyviin tunteisiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä paikan fyysisiin ja materiaalsiin ominaisuuksiin. (Forsberg 2018b, 186.) Kodin tuntu onkin tärkeä käsite (esim. Ranta & Juhila 2020, 678–688), sillä sen kautta kotia voidaan lähestyä tunteiden näkökulmasta, jolloin huomio kiinnittyy ihmisen tunteiden lisäksi myös kodin kokemukselliseen näkökulmaan. Tunne kodista tai kodin tuntu perustuu vahvasti ihmisen henkilökohtaisiin kokemuksiin, eikä tällöin voi olla olemassa sellaista määritelmää, joka kattaisi kaikki kodin merkitykset (Ranta & Juhila 2020, 687). Outi Kauko (2018) on tutkinut yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten asumispolkuja ja kodin tuntua lasten haastatteluiden kautta. Haastatteluista nousi esille, että kodin käsite on monisäikeinen ja lapset liittyvät siihen monia merkityksiä. Haastatteluissa koti kiinnitettiin paikallisesti lähtömaahan tai nykyiseen asuinmaahan (erikseen tai rinnakkain, ketjuna tai väliaikaisesti) ja kodin tunnun muodostumiseen sisältyi muun muassa paikassa viihtyminen, turvallisuuden tunne, perheenjäsenet, muut läheiseksi muodostuneet ihmiset sekä lemmikkieläimet. (Kauko 2018, 161–165, 167.)

Susanna Helavirran (2011b) tutkimuksessa kodin erilaiset tarkastelutavat kietoutuivat yhteen lasten haastatteluiden kautta. Koti ei rajautunut vain fyysiseen rakennukseen ja tilaan, vaan koti näyttäytyi monipaikkaisena ja kokemuksellisena paikkana. Haastatteluista kodin monipaikkaisuus nousi esille muun muassa kodin ympäröivän luonnon kautta, esimerkiksi yksi haastateltavista kertoi, että mukava paikka kotona oli lähiniitty, koska siellä oli kukkia ja ihana tuoksu. Tällöin kotiin liittyi myös aistimuksellinen elementti (tuoksu). Myös läheiset ihmissuhteet ja mukava tekeminen loivat kodin tuntua. (Helavirta, 2011b, 84.)

Kotiin liittyvässä tutkimuksessa on tarkasteltu myös kotia ihanteena tai ihanteellista kotia, jolloin huomio on kiinnittynyt myös moraalisiin käsityksiin kodista. Kodin käsitteeseen kietoutuvat läheisesti perhe, vanhemmuus ja lapsuus, jonka vuoksi lapsen hyvää elämää on tutkimuksissa tarkasteltu kodin sosiaalisten suhteiden ja erityisesti lapsivanhempisuhteiden kautta. Tätä kautta on noussut esille, että kodin hyvään elämään liittyy vanhemmilta tuleva rakkaus, hoiva, hoito, suojeleminen, auktoriteetti ja esimerkillisyys. Lisäksi tutkimuksissa on tarkasteltu lapsen hyvää elämää kodin rutiinien, sääntöjen ja velvollisuuksien, kodin koon ja oman tilan sekä kodin siisteyden näkökulmista. (Helavirta 2011b, 24–25; myös Helavirta 2011a.)

Kotiin liittyvässä tutkimuksessa nostetaan esille myös tilan ja paikan käsitteet, joiden kautta kotiin liittyvää ymmärrystä voidaan edelleen laajentaa. Kodin käsitteen rinnalla myös tila ja paikka ovat käsitteinä subjektiivisia ja ne muodostuvat sekä tulevat tulkituksi sosiaalisissa suhteissa. Tilan ja paikan käsitteet saavat eri kulttuureissa vaihtelevia merkityksiä. (Törrönen 1999, 23.) Ihmisten elämässä olevilla paikoilla voi olla olennainen osa sitä, miten he kokevat itsensä. Ihmisten kotimaa, alue tai kaupunki, jossa he kasvivat; talot, jossa he asuivat ja asuvat; koulut, joita he kävivät tai paikat, joissa he lapsina leikkivät, voivat muodostaa olennaisia osia ihmisten identiteetistä ja tukea ihmisen turvallisuuden ja kuulumisen tunteita. (Jack 2010, 756.)

Paikan ajatellaan olevan sidottu johonkin maantieteelliseen sijaintiin ja samalla paikalle on annettu jokin arvo (Törrönen 1999, 23). Paikka siis syntyy ihmisen antamista merkityksistä, kokemuksista, toimista ja merkittävistä elämäntapahtumista. Paikka voi olla olemassa eri mittakaavoissa, se voi koskea esimerkiksi puutarhaa ja naapurustoa tai se voi laajentua käsittämään maaseudun, alueen tai kotimaan. (Jack 2010, 757.) Johanna Hurtig

(2003) on hyödyntänyt paikan käsitettä omassa tutkimuksessaan, jossa on tutkittu lasten paikan rakentumista perhetyön käytännöissä. Hurtig (mt., 33–34) ymmärtää paikan käsitteen eri tilanteissa muotoutuvana prosessina, joka ei kiinnity konkreettiseen tilaan tai fyysiseen paikkaan, vaan se konstruoituu tapahtumien ja tilanteiden kuluessa sosiaalisissa kanssa käymisissä. Hurtigin (mt.) määritelmä paikasta korostaa paikkaan liitetyn toiminnan ja vuorovaikutusten merkitystä paikan määrittämisessä ja paikan käsitteen rakentamisessa.

Paikan käsite nousee esille erityisesti paikkaan kiinnittymistä koskevissa tutkimuksissa, jonka vuoksi se onkin tutkimusaiheeni käsittelylle hyödyllinen käsite. Gordon Jack (2010) käsittelee tutkimuksessaan paikan merkitystä yksilölle sekä sitä, millainen rooli paikkaan kiinnittymisellä on lapsen identiteetin kehityksessä. Jackin (mt., 756) artikkelissa tuodaan esille, että niin sijaishuollossa olevien lasten kuin muutoinkin juurettomuutta kokeneiden lasten paikkakiinnittymistä vahvistamalla voidaan edistää lasten hyvinvointia. Lapsuudessa koetut suorat ja toistuvat kokemukset tietyistä paikoista, sosiaaliset suhteet (esimerkiksi vanhempien, opettajien ja ikätovereidensä kanssa) ja paikoille annetut merkitykset, vaikuttavat paikkakiinnittymisen kehittymiseen myös myöhemmin elämässä. (Jack 2010, 758.)

Paikka laajentaa kodin käsitystä ja kiinnittää huomiota kodin kokemukselliseen ja emotionaaliseen näkökulmaan. Paikan käsitettä voidaankin käyttää myös kodin käsitteen rinnalla. Kirsi Juhila (2022) käyttää artikkelissaan käsitettä *kotipaikka*, johon hän sisällyttää myös fyysisesti ymmärrettävän kodin. Kotipaikka kiinnittää ja luo pohjan merkityksellisen elämän rakentamiselle. Kotipaikkaan sisältyvän kodin kautta ihminen kokee kuuluvansa johonkin paikkaan, ihmisiin sekä maailmaan. (Mt, 60.) Konkreetin paikan ohella Juhilakin (mt, 63) tuo esille, että kotipaikka ei ole vain fyysinen tai maantieteellinen paikka, vaan se sisältää laajemman kuulumisen tunteen, johon liittyvät niin yksilölliset merkityksen kuin sosiaaliset, yhteisölliset ja yhteiskunnallisetkin ulottuvuudet.

Tilan käsitettä on tutkimuksissa ymmärretty avaruudelliseksi tilaksi, kun taas paikan käsitettä tiettyyn kohtaan liittyväksi käsitteeksi. Näiden kahden käsitteen erona on pidetty sitä, että paikka mielletään enemmän läheiseksi ja tila etäisemmäksi. Tällöin paikka sijoittuu johonkin tiettyyn kohtaan liittyväksi, läheisemmäksi ja tunnepohjaisemmaksi käsitteeksi kuin tila. (Törrönen 1999, 23.) Tilaan liittyvät tutkimukset hyödyntävät monitie-

teisesti laajoja ja erilaisia teoreettisia lähtökohtia ja ajattelijoita. Tutkimuksissa tilaa tarkastellaan sen monipuolisen kietoutuneisuuden, monimuotoisuuden, synnyn, muotoutumisen ja tilan tuottamisen selventämiseksi (Bryant & Williams 2020, 323). Tila voidaan ymmärtää minä vain fyysisenä tai virtuaalisena ympäristönä ja se muuttuu paikaksi, kun ihmisen liittävät niihin henkilökohtaisia tai yhteisöllisiä merkityksiä tai kiinnikkeitä emootioiden kautta (Juhila ym. 2022, 85).

Tilaan liittyvässä tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös yksityisen ja julkisen tilan eroihin, joka tuli esille myös kotia koskevissa tutkimuksissa. Tilaan liittyvässä tutkimuksessa yksityisen ja julkisen tilan eroissa tulee esille tilassa olevan toimijan valta ja kontrolli suhteessa muihin toimijoihin. Itsessään tila antaa tietoa siitä, millainen sosiaalinen kohtaaminen ja toiminta ovat tilassa mahdollisia ja miten tilassa olevat toimijat ovat suhteessa toisiinsa. (Löfblom, ym. 2024, 377.) Katariina Löfblom kumppaneineen (2024, 387–388) ovat tutkimuksessaan tarkastelleet nuorten kokemuksia sijaishuoltopaikasta julkisena ja yksityisenä tilana, jotka on määritelty nuorten kokemusten pohjalta myös yksityisenä ja julkisena kotina. Tutkimuksen analyysin pohjalta nousi esille yksityisen ja julkisen kodin piirteitä kokemuksellisinä tekijöinä ja tiloina. Yksityisen kodin piirteisiin lukeutui esimerkiksi oma huone, merkitykselliset esineet, valinnaisuus sekä emootioiden jakaminen ja näyttäminen, kun taas julkiset kodin piirteisiin lukeutui yhteiset tilat, persoonattomuus, kiellot, vaihtoehdottomuus, tunteiden kontrollointi, peittely, kirjaaminen ja suotuisuus. (Mt, 288.)

Hyödynnän tutkielmassani erityisesti kotipaikan (Juhila 2022) ja paikan käsitteitä kuulumisen näkökulmaa painottaen. Koti on paikka, johon ihminen tuntee kuuluvansa ja jota käsin hän asettuu muihin paikkoihin ja laajemmin maailmaan (Juhila ym. 2022, 85). Kuuluminen voi olla yhtä aikaa tunne, aistimus ja joukko erilaisia käytäntöjä. Kuulumisen käsite voi viitata paikkaan, johon kuulua, mutta se voi olla myös olemassa ilman tiettyä sijaintia, sillä kuulumisen käsitettä käytetään suhteessa ihmisiin, asioihin ja ideoihin. Tunne kuulumisesta tai kuulumisen tunteen puute, kuulumisen oikeudellinen, moraalinen tai sosiaalinen tunnustamisen tai niiden puute, voivat muuttaa ihmisen elämää, luoda yhteisöjä, liittää ihmisiä yhteen tai erottaa. Kuulumisen mekanismeihin voivat kuuluu intimit, rakastavat, hyväksyvät, poissulkevat tai väkivaltaiset toiminnot. (Wright 2015, 398.) Kuuluminen voidaan ymmärtää myös tekijänä, joka yhdistää yksilöt sosiaaliseen (May

2011, 268), jolloin myös kuuluminen tunteena on keskeisessä asemassa siteiden luomisessa, ihmisten yhdistämisessä sekä yhteisön rakentamisessa ja muodostumisessa jaetun tunteen kautta (Wright 2015, 398).

Paikan näkökulmasta, paikkaan kuuluminen sisältää ihmisen henkilökohtaisen tai kollektiivisen merkityksenannon paikalle sekä tunneperäisen kiinnittymisen siihen. Tila voi muuttua paikaksi, jos siihen liitetään kokemuksia turvallisuudesta, levosta, läheisyydestä tai sen kautta, miten paikassa on eletty ja minkälaisia merkityksiä paikkaan liitetään. Paikkaan sisältyvät merkityksen eivät muodostu vain henkilökohtaisista kokemuksista, vaan myös kulttuuriset ja historialliset merkitykset vaikuttavat paikkojen ymmärrykseen. (Juhila ym. 2022, 85–87.) Paikkaan kuulumiseen liittyvän emotionaalisen ulottuvuuden saavuttamiseksi hyödynnän myös kodin tuntua käsitteleviä tutkimuksia (esim. Juhila 2022; Ranta & Juhila 2020; Helavirta 2011b), sillä kodin tuntu tukee kuulumisen kokemusta. Tutkielmani teoreettinen pohja täydentyy vielä moraalisen tilan kautta.

2.3 Käsitteitä moraalista tilasta

Tutustuin moraalisen tilan käsitteeseen ensimmäisen kerran Hannele Forsbergin ja Tarja Pösön (2011) artikkelin *Childhood Homes as Moral Spaces - New Conceptual Arena* kautta. Forsberg ja Pösö (mt.) haastavat ajatuksen lapsuuden kodin ihanteesta, jossa kotiin liittyvä ihanteellinen ajatus liittyy sen paikallaan pysyvyyteen. Lasten sosiaaliset suhteet ja kuuluminen paikkaan ovat kuitenkin muuttuvia, kontekstuaalisia ja liikkuvia. Lasten kodit voivat sijaita samanaikaisesti useammassa paikassa tai lapsilla voi olla useampia lapsuuden koteja. Tämän vuoksi käsitteitä kodista olisi tarpeen arvioida uudelleen. (Mt., 1.) Forsberg ja Pösö (mt., 3) tuovat esille, että heidän kokemuksensa mukaan ammattilaisten, lasten ja perheiden välisiin vuorovaikutuksiin vaikuttavat useat piilotetut tai itsensänselvyyksinä pidetyt sosiaaliset koodit ja normit, jotka koskevat lapsuuden koteja. Forsberg ja Pösö (2011, 3) esittävät, että lapsuuden kotia voidaan tarkastella moraalisenä tilana, sillä lapsuuden koti kertoo myös ihmisen kulttuurisista merkityksistä, arvoista sekä niissä tapahtuvista muutoksista. Lapsuuden koti on näin ollen tila, joka on täynnä sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Artikkelissa (mt.) hyödynnetään David Turnbullin (2003) määritelmää moraalista tilasta, jonka alkuperä on vammaisuuteen liittyvässä kontekstissa.

Tiivistetysti moraalinen tila voi olla mikä tahansa tila, joka muodostuu vuorovaikutuksessa luonnollisten ja sosiaalisten objektien, toimijoiden sekä tapahtumien kanssa. Vuorovaikutuksen luomat suhteet suojelevat, luovat edellytyksiä tai toteuttavat jonkin näkemys- tai arvomaailman hyvästä elämästä tai hyvästä ihmisen elämässä. Moraalisen tilan käsitteessä ei huomioida pelkästään ihmisten keskinäisiä suhteita, vaan kaikki suhteet ovat tärkeitä. (Turnbull, 2003, 4.) Turnbull (mt.) on jakanut moraalisen tilan kolmeen eri tilan muotoon: ensimmäinen tila (*first space*), toinen tila (*second space*) ja kolmas tila (*third space*).

Ensimmäisen tilan muoto perustuu voluntarismiin, eli päämäärien vapaaseen valintaan ja luonnon hallintaan. Vaikka kaikki valinnat eivät ole täysin vapaita, tässä tilassa oletuksena on, että ihmiset tekevät päätöksiä vapaan tahdon mukaisesti, erityisesti silloin, kun kyse on hallinnasta. Ensimmäinen tila liittyy modernin tieteen kehittymiseen ja sen pyrkimykseen ymmärtää ja hallita luontoa. (Turnbull 2003, 6.) Ensimmäisen tilan ytimessä on ajatus siitä, että ihminen voi hallita ja muokata luontoa omien tavoitteidensa mukaisesti.

Toinen moraalisen tilan muoto korostaa hyvään elämään liittyviä, sisällöllisiä käsityksiä hyvästä elämästä ja eettisiä arvoja. Turnbull (2003) käyttää käsitettä *substantive conceptions of the good*, jonka olen suomentanut "sisällölliset käsitykset hyvästä". Tämä tarkoittaa, että ihmisen elämässä on tiettyjä arvoja ja hyviä asioita, joita ei voida määrittää pelkästään tieteellisen tai teknologisen kehityksen avulla. (Turnbull 2003, 6–7.) Toinen tila liittyy usein uskonnollisiin ja humanistisiin perinteisiin, jotka tarjoavat syvemmän pohjan hyvän elämän merkitysten ja arvojen tarkastelulle. Tieteelliset ja teknologiset ratkaisut eivät yksin riitä vastaamaan eettisiin ja moraalisiin kysymyksiin, jonka vuoksi tässä tilassa painotetaan perinteisten ja kulttuuristen arvojen merkitystä.

Kolmas tilan muoto toimii dialogin tilana, joka yhdistää ensimmäisen ja toisen tilan. Sen tavoitteena on tarkastella, kuinka vapaa valinta ja tieteellinen hallinta (ensimmäinen tila) ja hyvän elämän syvälliset käsitykset (toinen tila) voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Kolmannessa tilassa tunnistetaan eettiset jännitteet, joita syntyy tieteellisen edistyksen sekä ihmisten arvojen ja moraalisten käsitysten välillä. (Turnbull 2003, 10–11.) Kolmas tila tarjoaa tilan, jossa nämä ensimmäinen ja toinen tila voivat kohdata ja rakentaa yhteistä ymmärrystä.

Michael Allen Fox ja Lesley McLean (2008) ovat määritelleet moraalista tilaa eläinten ja ihmisten välisten yhteyksien kautta. Foxin ja McLeanin (mt.) määritelmä liittyy myös laajempaan keskusteluun ihmisten, eläinten ja ympäristön yhteenkuuluvuudesta, jota esimerkiksi posthumanististen näkökulmien kautta käydään (ks. Healy 2022, 113–122). Foxin ja McLeanin (2008, 153) määritelmän tavoitteena on kehittää moraalisen tilan käsitteen kautta uusia näkökulmia siihen, miten ihmisten tulisi elää maan päällä ja auttaa muotoilemaan uusia ajatuksia niin eläimistä kuin siitä, että ihmiset voisivat paremmin elää rinnakkain muiden eläinten kanssa. Moraalisen tilan käsitteellä on annettavaa tutkielmaani, sillä siinä on yhteneväisyyksiä niin Turnbullin (2003) moraalisen tilan määritelmään kuin myös Boeton (2018) ekososiaaliseen malliin ihmisen ympäristön ja luonnon välisten suhteiden näkökulmasta.

Fox ja McLean (2008) määrittelevät moraalisen tilan paikkana, joka on niin fyysinen kuin kokemuksellinen ja se sisältää yhtäaikaaisesti niin moraalisen kuin tilallisen ulottuvuuden. Tila itsessään on paikka, jossa ihmisten väliset suhteet muotoutuvat ja kehittyvät, ja se tekee näkyväksi ihmisten arvot ja periaatteet, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa. Moraalinen tila tuleekin ymmärtää prosessina, jossa moraalinen yhteisö syntyy. Kysymys siitä, kuka tai mikä kuuluu moraaliseen yhteisöön, on ollut kiistanalaista kautta aikojen, ja moraalisen tilan näkökulman kautta kuulumista tai ei-kuulumista voidaan uudelleen tarkastella. Yhteisöön kuulumisen tai ei-kuulumisen näkökulma tuokin esille myös yhteisöjen hierarkkiset suhteet, joita voidaan paikantaa eri tasoilla (esimerkiksi yhteiskunnassa tai asuinalueella). (Fox & McLean 2008, 150–151, 153, 156.)

Moraalisen ulottuvuuden näkökulmasta, moraalinen tila voi kertoa implisiittisesti, eli äänettömästi tai välillisesti, siitä, mitä tarkoittaa olla ihminen ja millaisia mahdollisuuksia lajimme eettiselle kehitykselle on olemassa. Moraalisuus käsittää sen, kuinka ihmisten tulisi elää ja kuinka ihmiset ja ne oliot, joiden olemassaolo katsotaan merkitykselliseksi huomioida, ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Fox & McLean 2008, 153.) Moraalisuus linkittyy siis vahvasti näkemykseen, että ihmisten toteuttama vuorovaikutus tapahtuu toiminnassa, jonka kautta myös ihmisen toimintaa ohjaavat arvot sekä eettiset ja moraaliset käsitykset tulevat esille.

Moraalisen tilan tilallinen ulottuvuus on tärkeä huomioida, sillä sen ajatellaan olevan päällekkäin moraalisen ulottuvuuden kanssa. Ihmisen minuus on kehon ja mielen tuote, mutta myös summa niistä ihmisistä, paikoista ja kokemuksista, jotka ovat olleet läsnä

ihmisen ympärillä. Jos ihmiset, paikat ja kokemukset muodostavat ihmisen kokonaisuuden ja niihin sisältyy myös fyysisiä ulottuvuuksia, silloin ihmisen olemisella on tilallinen ulottuvuus, joka sisältää monimutkaisia risteymiä myös muiden ihmisten minuuksien kanssa. (Fox & McLean 2008, 153.) Fox ja McLean (mt., 157) kuvaavat moraalisen tilan ja fyysisen tilan läheistä yhteyttä käsitteellä *homologue*, jolla he tarkoittavat, että moraalisen tilan ja fyysisen tilan välinen suhde on toisiaan vastaavat tai samanlaiset asemaltaan, arvoltaan, rakenteeltaan tai toiminnaltaan.

Maailma ei ole vain fyysinen tila, vaan myös kokemuksellinen tila ja paikka, jossa kokemukset tapahtuvat ja joka muotoutuu kokemusten kautta (Fox & McLean 2008, 153). Fox ja McLean (mt., 155) ymmärtävät maailman kokonaisuutena, johon sisältyy orgaaniset ja epäorgaaniset osatekijät, kaikki eläimet, ekosysteemit ja niiden keskinäiset riippuvuudet. Maailma on yksi laaja tila, joka sisältää lukemattomia paikkoja, jotka on nimetty esimerkiksi käytännöllisistä tai symbolisista syistä.

Yhdistämällä Turnbullin (2003) sekä Foxin ja McLeanin (2008) jäsenyykset moraalista tilasta, voidaan paikat ymmärtää moraalisenä tilana ja prosessina, jossa tilallinen ja moraalinen ulottuvuus ovat kietoutuneet yhteen. Moraalinen tila ei ole staattinen, vaan jatkuvasti muotoutuva ja dynaaminen. Moraalinen paikka sisältää merkityksellisiä vuorovaikutuksia ja sosiaalisia suhteita monimuotoisesti eri toimijoiden kanssa, esimerkiksi perheenjäsenten, lemmikkien, luonnon tai ympäristön kautta. Vaikka moraalisen tilan tilallinen ulottuvuus, ei sitä tule käsitellä vain fyysisenä paikkana, sillä moraalinen tila on myös kokemuksellinen ympäristö, joka muovaa ja nostaa esille ihmisen sekä yhteisön arvoja, normeja ja identiteettiä sekä käsityksiä hyvästä elämästä.

3 Tutkielman selkäranka rakentuu

3.1 Fenomenologia ja hermeneuttisuus kietoutuu

Metodologialla ei tarkoiteta pelkästään erilaisia menetelmiä, kuten haastattelu- tai tiedonkeruumenetelmiä, vaan metodologialla viitataan ideoiden, teorioiden tai filosofisiin kokonaisuuksiin, jotka ympäröivät ja pitävät tutkimusprojektia yhdessä. Metodologian kautta tutkimus saa teoreettisen ja filosofisen perustan, joka vaikuttaa niihin menetelmiin, joita tutkimuksessa käytetään tiedon keräämiseen. (Carey 2012, 83–84.) Fenomenologia ja hermeneuttisuus muodostuivat tutkielmani perustavaksi ja pitäväksi selkärangaksi.

Termiä *fenomenologia* käytetään kuvaamaan Edmund Husserlin (1859–1938) ja hänen seuraajiensa filosofisia perinteitä sekä nykyfilosofiassa vaikuttavaa teoreettista suuntausta, joka on erotettavissa muista filosofisista näkemyksistä (Lindseth & Nordberg 2004, 884; Miettinen ym. 2010, 9.) Fenomenologia on johdettu kreikan kielen sanoista *phainomena* (”ilmenevä”, ”ilmiö”) ja *logos* (”järki”, ”puhe”, ”oppi”) (Lindseth & Nordberg 2004, 884; myös Miettinen ym. 2010, 10; Huhtinen & Tuominen 2020, 287). Kreikan kielestä *phainomenon* voidaan kääntää suomen kielelle ”sitä, mikä ilmenee” (Lindseth & Nordberg 2004, 883; myös van Manen 2023, 6).

Fenomenologiaa voidaan lähestyä tutkimuksessa metodologisena perustana, jossa fenomenologiaa pidetään oppina ja menetelmänä, jolla tutkitaan ilmiöiden merkitystä (Lindseth & Nordberg 2004, 884). Fenomenologisessa tutkimuksessa kiinnostus ja tarkastelu kohdistuu siihen, mikä ilmenee koettuna, elettyinä inhimillisenä elämismaailmana ja itsenä tuossa maailmassa (Miettinen ym. 2010, 9; Laine 2018, 25). Myös luonnonilmiöt, sosiaaliset prosessit, tapahtumat ja käytännöt voivat olla fenomenologisen tutkimuksen kohteena ja niitä voidaan kutsua ilmiöiksi (Lindseth & Nordberg 2004, 883). Metodologisena perustana fenomenologia muotoutui tutkielmani lähtökohdaksi, sillä fenomenologia pyrkii ottamaan huomioon koko maailmasuhteen. Fenomenologisessa tutkimuksessa ei suljeta ulkopuolelle eettistä arvottamista, uskonnollisia kokemuksia tai esteettisiä elämyksiä, koska fenomenologiassa pyritään ymmärtämään millaisista kokemuksista ja ilmeisyydestä näissä tapauksissa on kyse (Miettinen ym. 2010, 11).

Elämismaailman huomiointi avaa hyvin fenomenologian perimmäisiä tarkoituksia. Fenomenologisen ihmistieteelliset tutkimukset ovat tutkimusmatkoja ihmisen elämismaailman rakenteeseen, koettuun maailmaan sellaisena kuin se ilmenee jokapäiväisissä tilanteissa ja suhteissa. Ihmisten kokemukset ja niiden merkitysten rakenteet, joiden kautta näitä koettuja kokemuksia voidaan kuvata ja tulkita, muodostavat elämismaailman monimutkaisuuden. (van Manen 2023, 408.) Fenomenologisessa tutkimuksessa onkin tarkoituksena tehdä oikeutta ilmenevälle todellisuudelle, sen kaikessa rikkaudessaan (Miettinen ym. 2010, 10). Fenomenologiassa korostetaan ihmisen kokemusten ainutlaatuisuutta. Ihmisten elämismaailmat ovat moninaisia ja erilaisia, sillä ne liittyvät ihmisen erilaisiin olemassaolon muotoihin ja todellisuuksiin, esimerkiksi lapsen elämismaailma eroaa kokemuksellisilta ominaisuuksiltaan huomattavasti aikuisen elämismaailmasta. (van Manen 2023, 408.)

Tavoittaakseen kokemuksen ainutlaatuisuuden, fenomenologisen tutkimuksen ydin on myös tietynlaisen kysymisen ja kyseenalaistamisen tavassa (Miettinen ym. 2010, 9) sekä ihmettelyn muodossa (van Manen 2023, 5), sillä, kuten edellä on todettu, tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö sellaisena kuin se tutkimuksessa mukana olevien henkilöiden elämismaailmassa ilmenee (myös Huhtinen & Tuominen 2020, 286–287). Fenomenologian filosofinen ajattelu perustuu arkiseen maailmasuhteeseen, mutta edellyttää myös siitä irrottautumista. Tätä irtiottoa Platon ja Aristoteles kutsuivat ”ihmettelyksi”. Fenomenologiassa keskeistä on kysymys siitä, miten kuvata kokemuksen rakennetta säilyttäen sen muotojen ja suhteiden rikkaus sekä elämäntapahtuman luonne. (Miettinen ym. 2010, 11.)

Fenomenologiaan sisältyvistä tutkimusmenetelmistä, käsitteistä tai varsinaisesta kohdealueesta ei ole selkeää yksimielisyyttä, eikä fenomenologiasta ole muodostunut vakiintunutta, tietynlaista oppijärjestelmää, jonka periaatteet voitaisiin tiivistää systemaattiseksi yleisesitykseksi (Miettinen ym. 2010, 9; Laine 2018, 29; van Manen 2023, 6). Fenomenologiassa on erilaisia juonteita ja perinteitä, jotka käsittävät sisälleen myös erilaisia epistemologisia ja ontologisia käsityksiä (ks. van Manen 2023). Ontologisten ja epistemologisten sitoumuksien kautta tutkielmani täydentyy hermeneuttisen ajattelun lähtökohdilla.

Hermeneutiikka tarkoittaa tulkinnan ja käytännön taitoa (Gadamer 2006, 29; Laine 2018, 28). Hermeneutiikan käytännön taito (kreik. *techne*) liittyy esimerkiksi vieraiden kielten tulkitsemiseen tai tekstien selittämiseen (Gadamer 2006, 29). Tällöin hermeneutiikalla

voidaan yleisesti tarkoittaa teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta (Laine 2018, 28). Ymmärrys onkin kaiken tulkinnan perustana, jolloin hermeneutiikan ymmärtämisen taito korostuu. Ymmärtämisen taito muodostaa perustan hermeneutiikan eri reflektiotasoissa ja se on erityisen tarpeellinen silloin, kun jonkin asian merkitys ei ole selkeää ja yksiselitteinen. (Gadamer 2006, 29.)

Ontologisilla ratkaisuilla tarkoitetaan perimmäistään sitä, miten jokin asia on. Tällöin tutkijan tulee tuoda esille näkemyksensä siitä, miten hän ajattelee ilmiön tai asian olevan olemassa. (Puusa & Juuti 2020, 24.) Anders Lindseth ja Astrid Nordberg (2004) tuovat esille, että fenomenologis-hermeneuttisen (*phenomenological hermeneutical*) tutkimuksen taustalla oleva ontologia koskee ihmisen elämismaailman diskurssien merkitystä. Diskursseilla tarkoitetaan inhimillisen toiminnan yhteydessä syntyviä merkitysjärjestelmiä, jotka rakentuvat esimerkiksi arjessa ja työssä. Diskurssit ilmentyvät puheessa ja toiminnassa, jonka kautta ne muovaavat tapaa ymmärtää maailmaa. (Mt., 886.) Filosofinen hermeneutiikka näkee ihmisen kokemuksen diskursiivisten merkitysten läpikäymänä, mikä tarkoittaa sitä, että ihminen kokee ilmiön aina jonakin, tiettyssä mielessä, tiettyssä merkitysyhteydessä ja jollakin tapaa jo tulkittuna (Backman 2018a, 364). Diskurssit siis vaikuttavat siihen, miten jotakin ilmiötä jo etukäteen ymmärretään ja tulkitaan. Kokonaisuudessa kaikki inhimillinen toiminta on sellaista, joissa ihmiset osallistuvat diskurssien merkityksien kokonaisuuksiin ja kun diskurssit muuttuvat, tällöin diskurssien merkitysten reflektointi on tärkeää (Lindseth & Nordberg 2004, 886).

Lindsethin ja Nordbergin (2004) näkemys diskurssien merkityksestä liittyy myös hermeneuttisen fenomenologian näkemykseen esiymmärryksestä. Esiymmärryksellä tarkoitetaan tutkijalle luontaisia tapoja ymmärtää tutkimuskohde tietynlaisena jo ennen tutkimusta (Laine 2018, 28). Lindsethin ja Nordbergin ontologisen ymmärryksen sekä esiymmärryksen kautta voidaankin ajatella, että fenomenologia on lopulta enemmänkin alkuperäisten esireflektiivisten kokemusten merkityksien tarkastelua kuin tutkimuksen tarkka koodi (van Manen 2023, 5). Tällöin tutkimuksen tavoitteeksi voisikin määritellä sen, että tutkimuksessa pyritään tekemään jo tunnettua tiedetyksi. Tutkimuksen tavoitteena voi olla tuoda tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä on muuttunut huomaamattomaksi tai itsestään selväksi tai mikä on koettu, mutta koettua ei ole vielä tietoisesti ajateltu. (Laine 2018, 29.)

Fenomenologiseen perinteeseen sisältyy ajatus, että tutkijan tulisi päästä irrottautumaan erilaisista esimäärittävistä ja -ymmärryksistä, jotta todelliselle ilmiölle sellaisenaan tulisi

mahdollisimman paljon tilaa näyttäytyä. Fenomenologinen tutkimus ei kuitenkaan ala tyhjästä ja tutkijan on hyväksyttävä tutkimukselleen jotain teoreettisia lähtökohtia, esimerkiksi ihmiskäsitykseen ja käsitykseen kokemuksista ja merkityksistä (Laine 2018, 30, 32). Tutkielmallani on vahva teoreettinen tausta, jonka vuoksi olen kiinnittänyt tutkielmani prosessissa erityistä huomiota esiymmärryksen huomioimiseen. Toisaalta teoreettinen esiymmärrykseni on myös antanut virikkeitä laajentaa ajatteluani tutkielmani tutkimustehtävän lähtökohdista.

Reflektiivisyyttä kuvaa hermeneuttiseen fenomenologiaan liittyvä hermeneuttinen kehä, jota olen hyödyntänyt tutkielmassani. Tutkimuksen reflektiivisyys tulee esille fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen kaksitasoisessa rakenteessa; ensin henkilö kuvaa omilla ilmaisukeinoillaan mahdollisimman luonnollisesti ja välittömästi omia kokemuksiaan ja toisella tasolla tutkija pyrkii tematisoimaan ja käsitteellistämään omalla kielellään ensimmäisen tason merkityksiä. (Laine 2018, 28.) Tavoitteena on paljastaa totuuksia olemisen olennaisesta merkityksestä (Lindseth & Nordmerg 2004, 890). Hermeneuttinen kehä on ollut olennainen osa tutkielmani analyysi- ja tulkintavaihetta, mutta myös laajemmin tutkielmani muodostuessa, kuten teoreettisen ymmärryksen syventämisessä ja tutkimuskysymysten laadinnassa.

Hermeneuttisen kehän lisäksi hermeuttinen ymmärrys ihmisestä sopii omaan esiymmärrykseeni ihmisestä ja se linkittyy osuvasti myös tutkielmani teoreettisiin lähtökohtiin sekä omaan ihmisyyteeni tutkijana. Jussi Backman (2018b, 38) tiivistää hermeneuttisen ymmärryksen ihmisestä:

”Hermeneuttinen ymmärrys ihmisestä käsittää ihmisen kulttuurihistoriansa, kielsä ja perinteensä tuottamana olentona, joka ei voi koskaan täydellisesti saavuttaa ihanteellista ennakkoluulottomuutta tai riippumattomuutta perinteestään. Hermeneuttisen ymmärryksen kautta ihminen, kokevana, oman ymmärryksen äärellisyyttä ja sen ulkopuolelle jäävää vierautta ja toiseutta kohtaavana olentona kykenee toistuvasti uudistamaan perinnettään ja lähtökohtiaan ja tätä kautta myös itse uudistumaan.”

Hermeneutiikka täydentää tieteenfilosofista perustaani, mutta myös fenomenologian sosiaalinen todellisuus linkittyy tutkielmani aiheeseen sekä teoreettisiin kytköksiin. Anu Puusa ja Pauli Juuti (2020, 9) luonnehtivat, että ihmiset rakentavat eri merkitysyhteyksin muuntuvaa sosiaalista todellisuuttaan, jonka sisällä he elävät. Ihmiset tuottavat vuorovai-

kutuksen kautta ne merkitykset, joita esimerkiksi eri tapahtumiin ja esineisiin liittyy. Samalla ihmiset kutovat itsensä merkitysten verkostoon, jonka sisällä ihmiset elävät ja edelleen myös välittävät merkityksiään eteenpäin, esimerkiksi tuleville sukupolville. (Puusa & Juuti 2020, 9.)

3.2 Tutkimustehtävä täsmentyy

Tutkielmani kohdentuu lapsuuden kokemuksiin talvisodan ajalta. Kiinnostukseni keskiössä on tarkastella lapsuutta ajassa ja paikassa muotoutuneena moraalisenä tilana. Haastattelu ja keskustelut ihmisten kanssa ovat auttaneet minua muodostamaan ja tarkentamaan tutkimustehtävääni. Käyttämässäni aineistossa Eeva Kilpi (1989) käyttää käsitteitä koti, kotiseutu ja kotipaikka. Aineistolähtöisesti, olen halunnut käyttää näitä käsitteitä myös tutkimustehtäväni muotoilussa.

Tutkimustehtävänäni on tarkastella, kuinka kotipaikka ja evakkopaikat muotoutuvat moraalisenä tilana sekä miten lapsuuden moraaliset käsitykset ja kuulumisen tunteet ilmenevät muuttuvissa paikoissa sodan aikana.

Tutkielmani alkuvaiheessa toteutin yhden haastattelun, jota en kuitenkaan lopulta käyttänyt tutkielmani aineistona. Haastattelu oli kuitenkin merkittävässä asemassa niin tutkimustehtävän muotoutumisessa kuin analyysivaiheessa. Keskustelimme haastateltavani kanssa hänen lapsuusmuistoistaan Karjalassa. Haastattelutilanteeseen osallistui minun ja haastateltavani lisäksi myös mummoni ja toinen henkilö, jolla oli myös muistoja Karjalasta. Käyty keskustelu oli silmiä avaava ja haastateltavani muisti paljon asioita lapsuudestaan Karjalasta. Esille nousi paikkaan, ympäristöön, luontoon, leikkeihin, sosiaalisiin suhteisiin ja hengellisyyteen liittyviä muistoja ja kokemuksia. Paikkaan liittyvät tunteukset ja paikan merkityksellisyys tuli esille, kun haastateltavani kertoi kokemuksestaan, kun hän oli aikuisiällä käynyt lapsuuden kotipaikassaan. Haastateltavani kertoi, että hän oli jäänyt siskonsa kanssa heidän kotipaikkansa pihaan, puron viereen. Haastateltavani kuvasi, että hetkessä hän oli tuntenut voimakkaasti ja hänelle oli tullut itku. Haastateltavani ajatteli, että itkuun sisältyi kaikki ne muistot lapsuudesta ja ikävä kotia ja kotipaikkaa kohtaan ja vaikka itku oli tullut, hän kuvasi hetkeä ihanaksi hetkeksi.

Haastattelun lisäksi olen käynyt rikkaita keskusteluita ihmisten kanssa, joilla on lapsuuden kokemuksia Karjalasta, sodasta, menetetyistä kodista tai kotiseudusta sekä myös ihmisten kanssa, joiden isovanhemmat tai vanhemmat ovat joutuneet lähtemään Karjalasta lapsena tai nuorena. Jo ennen haastattelun toteutumista minulla oli hahmotelma tutkimustehtävästäni: Halusin tuoda esille karjalaisten muistoja lapsuuden kotiseudusta ja erityisesti lapsuuden paikkojen merkityksiä moraaliseen näkökulmasta. Keskustelut jo itsessään vahvistivat käsitystä kodista, tietyssä ajassa ja tilassa muotoutuvana paikkana, jolla on myös esteettisiä ja moraalisia ulottuvuuksia (Douglas 1991, 289). Tätä taustaa vasten tutkimustehtäväni sulautui moraalisen tilan moraalisen ja tilallisen ulottuvuuden alle.

Haastattelutilanne ja käymäni keskustelut paikantuvat hyödyntämäni hermeneuttiseen kehään, erityisesti esiymmärryksen näkökulmasta. Vuorovaikutustilanteet syvensivät tutkielman ilmiöön liittyvää ymmärrystä, joka oli olennaista erityisesti analyysivaiheessa. Ymmärryksen lisäämisen näkökulmasta, keskustelut myös antoivat välineitä tutkielmani varsinaisen aineiston eettiseen käsittelyyn, sekä pohjaa myös muihin eettisiin näkökulmiin tutkielmani aikana. Käsittelem näitä teemoja tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

3.3 Tutkielman aineisto rajautuu

Ihminen on kertova ihminen, *homo narrans*. Tutkimuksissa on puhuttu narratiivisesta, kerronnallisesta, kertomuksellisesta ja tarinallisesta tutkimuksesta toistensa synonyymeina, mutta nytemmin kerronnallisuus näyttää vakiintuneen narratiivisuuden suomenokseksi. Narratiivisuuden käsitettä on käytetty myös kuvailtaessa tutkimuksen materiaalia eli aineiston laatua. (Heikkinen 2018, 153.) Tutkimukseni aineisto on narratiivinen, jolla viitataan kertomusmuotoiseen kerrontaan tekstilajina (ks. Heikkinen 2018, 153). Kuvaan aineistoani jatkossa kerronnallisena aineistona.

Kerronnallisella tutkimusaineistolla voidaan tarkoittaa suullisesti tai kirjallisesti esitettyä kerrontaa ja yksinkertaisimmillaan se on mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei aseteta vaatimuksia esimerkiksi eheyden tai juonellisten kertomusten tuottamisesta (Heikkinen 2018, 153). Tutkielmaproessin aikana luin useampia erilaisia teoksia liittyen lapsuusmuistoihin tai muistoihin Karjalasta. Teoksissa kuvattiin kauniisti muun

muassa kotiseutua, kaipausta ja yhteisöä. Tutustuttuani erilaisiin teoksiin päädyin rajamaan aineistoni yhteen Eeva Kilven teokseen. Kerronnallinen tutkimusaineistoni koostuu Eeva Kilven (1989) lapsuusmuistelmateoksesta *Talvisodan aika – Lapsuusmuistelmia*.

Kilven teoksen kerronnallinen luonne sekä yksityiskohtaiset ja henkilökohtaiset kuvaukset kokemuksista ja merkityksistä mahdollistivat tavoittamaan ainutlaatuisen lapsuuden kokemuksen. Kilven kerronnan kautta sain mahdollisuuden tavoitella ymmärrystä lapsuuden kokemuksista ja niihin sisältyvistä merkityksistä, mikä on keskeistä myös fenomenologisessa tutkimuksessa. Kilven teos muodostuu kokonaisuudessaan 190 tekstisivusta. Teos on elämäkerrallinen kirjoitus, jossa Kilpi muistelee aikuisena lapsuuttaan Karjalassa. Kilpi kerronnassa tulee esille lapsuuden kokemuksia, rikkaita merkityksiä ja merkityskokonaisuuksia. Ajallisesti muistelmat sijoittuvat pääasiassa talvisodan aikaan ja teos päättyy välirauhan aikaan (1939–1940). Kilpi on jakanut teoksensa kuuteen osaan: (1) Syksy 1939, (2) Pommitusta paossa, (3) Jouluntienoo, (4) Sydäntalvi, (5) Kolontaipaleella ja (6) Salopeltola.

Eeva Kilpi on kirjailija, joka tunnetaan laajasta Karjala-aiheisesta tuotannostaan, mutta lisäksi myös naisen elämää ja luontoa käsittelevistä teoksistaan (Jegorow 2020). Kilven tuotantoon sisältyy novelleja, runoja, romaaneja ja päiväkirjamuistiinpanoja. Kalevi Kalemaan (2024) luonnehdinnan mukaan Kilven lapsuuden Karjala on ollut Kilven tuotannon kasvualustana. Lapsuuden Karjalasta ja evakkokokemuksistaan Kilpi on kirjoittanut muun muassa teokset *Elämä edestakaisin* (1964), *Elämän evakkona* (1983) ja *Välirauha, ikävöinnin aika* (1990). Kilpi on saanut tunnustusta tuotannostaan ja hänet on palkittu useita kertoja eri tahojen toimesta, esimerkiksi Runeberg-palkinnolla (1990) ja Karjalapalkinnolla (2001) (ks. Jegorow 2020; Kalemaa 2024). Kilven teos, jota käytän aineistona, sopii tutkielmani aiheeseen ja päädyin käyttämään tutkielmassani pelkästään kerronnallista aineistoa.

Karjala alueena voidaan jakaa eri tavoin. Paavo Koponen (1999) on esimerkiksi jakanut Karjalan Suomen Karjalaan ja Venäjän Karjalaan. Tämän lisäksi Koponen (mt., 9) on jakanut Karjalan alueet edelleen Itä-Karjalaksi, Karjalan kannakseksi, Laatokan Karjalaksi sekä Pohjois- ja Etelä-Karjalaksi. Myös fenomenologisesta lähtökohdasta alueen rajauksella on merkitystä, sillä fenomenologinen merkitysteoria sisältää ajatuksen siitä, että ihminen yksilönä on pohjimmiltaan yhteisöllinen kulttuuriolento. Erilaisten kulttuuripi-

rien pohjalta ihmisillä on erilainen elämismaailma, ja he elävät erilaisissa todellisuuksissa, sillä perusteella, että asioilla voi olla heille erilaiset merkitykset. (Laine 2018, 26.) Anneli Ilosen (2013) mukaan Leea Virtanen (1987¹) ehdottaakin, että karjalaisuuteen liittyvässä tutkimuksessa tutkijan tulee sitoa tutkimuksen konteksti nimettyyn erityisalueeseen ja historialliseen todellisuuteen, sillä Karjala on erilaisten kielten ja kulttuurien katonimitys. Kilven muistelmat sijoittuvat Karjalaan, Hiitolan pitäjään, joka kuuluu Laatokan Karjalan alueeseen. Talvisodan edetessä, evakkopaikoissa ja uudessa kodissa, muistelmat siirtyvät alueellisesti myös Kolkontaipaleelle (Rantasalmi) ja myöhemmin välirauhan aikaan Salopeltolaan (Imatra).

Teoksessaan Kilpi on tuonut esille myös muualta saamia tietoja oman muistelunsa tueksi, kuten toisen henkilön pommituksia koskevat päiväkirjamerkinnot, hänen omien vanhempiensa kertomukset ja lehtileikkeet. En näe tätä kuitenkaan aineiston heikkoutena, vaan ennemminkin vahvuutena, jolloin tulee esille jaettujen kokemusten ja kokemusten muotoutuminen ja muuntuminen myös yhteisöllisesti. Yhteisöllisesti jaetut traumaattiset kokemukset mahdollistavat myös niiden yhteisöllisen käsittelyn. Aineisto sijoittuu tiettyyn historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, joka on tutkielmälleni merkityksellistä. Karjalaisten evakkokokemukset ja niiden vaikutukset lapsuuteen tarjoavat arvokasta tietoa siitä, miten historialliset tapahtumat muovaavat yksilön kokemuksia menneisyydessä ja tulevaisuudessa sekä ympäristön erilaisissa suhteissa.

Elämäkerrallisissa kirjoituksissa kertojat usein rakentavat itsestään ja menneisyyden kokemuksistaan eheän, sen hetkisiin näkemyksiinsä perustuvan tarinan. Muistelukertomuksille tyypillisesti myös traumaattisiin tapahtumiin liittyvissä muistoissa voivat omiin kokemuksiin sekoittua myös kollektiiviset, muilta kuullut ja median välittämät kertomukset. (Laurén & Jaago 2022, 163.) Lapsuusvuosien muistoihin voikin siis liittyä myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti omaksuttuja muistamisen muotoja, kuten, yllä olevien lisäksi, myös vanhemmilta kuultuja kertomuksia (Jouhki 2022, 117). Muistamiseen ja muisteluun liittyvät piirteet tulevat esille myös aineistosta:

”Muistot osoittautuvat oikukkaiksi, kun niitä lähestyy. Ne tuntuvat ensin kiinteiltä ja selviltä mutta kun niitä alkaa kosketella ne ovatkin äkkiä hauraita ja särkyviä kuin kasvit vanhassa herbaariossa: niistä putoilee osia pois, ne muuttuvat läpi kuultaviksi kuin aaveet ja heijastelevat toinen toisiaan, niin että niitä on vaikea sijoittaa

¹ Virtanen, Leea (1987) Monta Karjalaa. Teoksessa Matti Halonen & Kyösti Pulliainen & Hannes Sihvo (toim.) Carelia rediviva: Juhlakirja professori Heikki Kirkiselle 2.9.1987. Joensuun yliopiston tukisäätiö. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, 179–186.

oikeaan aikaan ja paikkaan. Mieleen nousee sanoja ja kuvia, jotka aiheuttavat vieläkin tietynlaisen tuskaisen olon, mutta eivät kerro mitään ympäristöstä, jossa ne on lausuttu, tai ajasta, jolloin ne ovat tapahtuneet.” (Kilpi 1989, 16.)

Lapsuusmuistot syntyvät, kun nykyhetken aikuinen muistelee omaa lapsuuttaan, jonka vuoksi muistetun lapsuuden maisemaa ei voi luotettavasti erottaa aikuisen ihmisen kokemuksista. Se ei kuitenkaan tarkoita, että lapsuuteen liittyvät muistot olisivat epätosia tai epätodempia. (Jouhki 2022, 117–118.) Teoksessaan Kilpi muistelee aikaa, kun hän oli 11-vuotias, mutta hän täytti helmikuussa (vuonna 1940) 12 vuotta. Kilven teos on julkaistu vuonna 1989 ja tuolloin Kilpi on ollut 61-vuotias. Onkin hyvä suhteuttaa muistojen ajallista perspektiiviä suhteessa muisteltuun ikävaiheeseen (Jouhki 2022, 117).

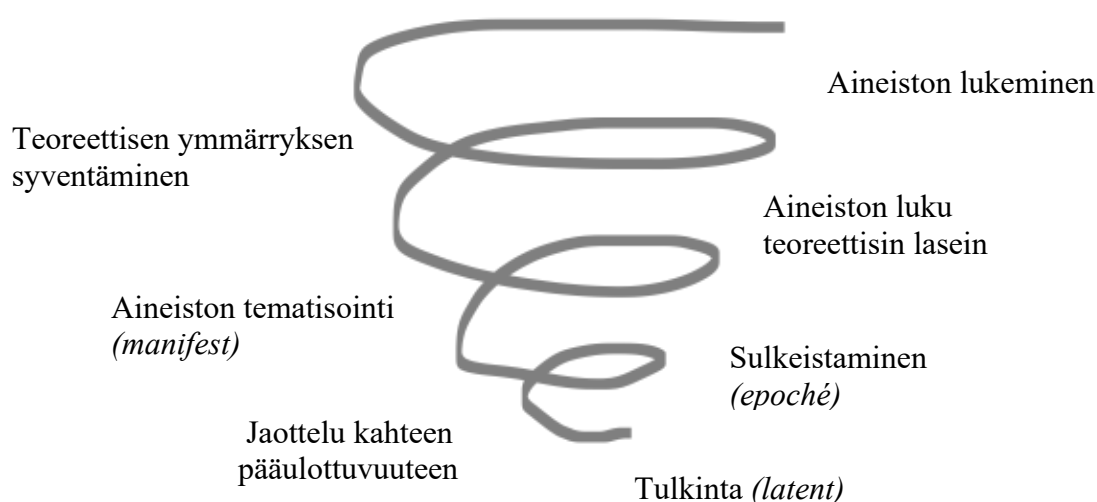
Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu usein ihmisten väliseen kommunikaation maailmaan, jossa kommunikaatiota toteutetaan muutoinkin kuin kielellisten ilmaisujen kautta, esimerkiksi kehollisten ilmaisujen kautta. Hermeneuttisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella myös kehollisten ilmaisujen antamia merkityksiä ja tulkita niitä (Laine, 2018, 28), mutta kerronnallisessa aineistossa kehollisia ilmaisuja ei ole. Kilven kerronnassa on kuitenkin hyvin aistikkaita ja elävästi kerrottuja muistoja, jolloin tarkastelu ja tulkinta voidaan kiinnittää niihin. Aistisidonnaiset ja eloisat muistot ovatkin tyypillisiä juuri lapsuuden ja varhaislapsuuden muistelussa, sillä aikuisen ja lapsen mieli ja tavat hahmottaa ympäröivää maailmaa eroavat toisistaan merkittävästi (Jouhki 2022, 117).

3.4 Analyysi muovautuu

Analysoin kerronnallista aineistoa sisällönanalyysin keinoin. Hahmotan analyysini aineistolähtöiseksi analyysiksi, jossa olen hyödyntänyt hermeneuttista kehää kerronnassa kuvattujen kokemusten ja teorian välisen dialogin saavuttamiseksi. Olen tutustunut Kilven muistelmiin ensimmäisen kerran tutkielmani alkuvaiheessa. Tällöin minulla ei ollut teoreettista viitekehystä, vaan luin teosta ilman tiettyä teoreettista fokusta. Ennen varsinaista analyysivaihetta siirsin melkein kaiken kirjassa olleen tekstin word-tiedostoon. Tämä mahdollisti minulle paremmin muistelmiin tutustumista sekä huomioiden ja kommenttien kirjoittamista. Tutkielmaprosessiini on kuulunut myös tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen. Päiväkirjaan kirjoittamani havainnot, omat tuntemukseni ja pohdintani ovat hyödyttäneet minua erityisesti analyysiprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Aineistolähtöisyys tarkoitti tutkielmani analyysissä sitä, etten ollut valmiiksi sitoutunut tiettyihin teoreettisiin tai käsitteellisiin sitoumuksiin, eikä minulla ollut etukäteen määriteltyjä analyysiyksiköitä. Aineistolähtöisen analyysin tavoitteena onkin pyrkiä luomaan teoreettinen kokonaisuus aineistosta käsin ja myös analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtäväasettelun mukaisesti aineistosta (Tuomi & Sarajarvi 2018, 80). Aineistolähtöisyys sopii myös fenomenologiseen tutkimusperinteeseen, sillä fenomenologia on pidättyväistä reflektiota eletyn kokemuksen perusrakenteista (van Manen 2023, 367), jolloin tavoitteeksi muodostuu päästä mahdollisimman lähelle elettyä kokemusta sellaisena kuin se on.

Käsittelin muistelmia monin eri tavoin: hahmottelin Kilven kerronnasta sellaisia kuvauksia, joista pystyi nimeämään jonkun arvon tai moraaliin liittyviä käsityksiä, kokosin tilaan ja ympäristöön liittyviä kuvauksia ja yritin hahmotella moraalisen tilan rakentumista suoraan aineistosta käsin. Jaoin aineistoa erilaisiin kokonaisuuksiin, esimerkiksi ajallisuuden näkökulmasta (esim. kokemukset ennen sotaa ja kokemukset sodan aikana Hiitolassa), mutta en näin päässyt kiinni Kilven kerrontaan riittävällä tavalla. Fenomenologis-hermeneuttista tutkimusmenetelmää voidaankin luonnehtia työlääksi prosessiksi. Hermeneuttinen menetelmä vaatii yleensä kulkemista kokonaisuudesta osaan ja osasta kokonaisuuteen useita kertoja ennen kuin tutkimustulos on tyydyttävä. Vaikka tutkimuksessa olisi vain yksi aineiston lukeminen ja yksi rakenteellinen analyysi, hermeneuttista kehämäistä liikettä on tavallisesti toistettava useita kertoja. (Lindseth & Nordberg, 2004, 887.)

Kuvio 1. Sisällönanalyysin muotoutuminen

Kuviossa 1 esitän karkeasti analyysini vaiheita Kilven teoksen lukemisesta lähtien. Todellisuudessa analyysini toteutuikin hermeneuttiseen fenomenologiaan sisältyvällä kehämäisellä tai spiraalimaisella liikkeellä, sillä analyysivaiheeni ei edennyt selkeästi askeleesta toiseen, vaan ennemminkin juuri liikkeenä osista kokonaisuuksiin ja kokonaisuuksista osiin. Hyödynsin sisällönanalyysissäni ilmeisen (*manifest*) ja piilevän (*latent*) sisällön käsitteitä (Granaheim ym. 2017). Ilmeisellä sisällöllä tarkoitetaan tekstissä selvästi havaittavaa tietoa, jolloin analyysi pysyy lähellä alkuperäistä tekstiä, eikä vaadi niin syvällistä tulkintaa. Piilevällä sisällöllä viitataan aineistoon sisältyviin syvällisempiin merkityksiin, jotka eivät ole välttämättä suoraan nähtävissä, vaan niitä täytyy tulkita. Piilevän sisällön analyysi etenee kauemmas alkuperäisestä tekstistä, mutta yhteys tutkimuksen kohteen kokemuksiin säilyy. (Granaheim ym. 2017, 30.) Erilaisten lasien kautta Kilven kerronnallisen aineiston työstämisen ja lukukertojen jälkeen kiinnitin enemmän huomiota siihen, kuinka sota vaikuttaa lapsen kokemukseen. Millaisia muutoksia, jännitteitä ja ristiriitaisuuksia kerronnasta nousee esille ja mitä vasten muutokset, jännitteet ja ristiriitaisuudet heijastuvat. Muutoksien, jännitteiden ja ristiriitaisuuksien kautta pääsin käsiksi muistelmien merkityksellisimpiin kokonaisuuksiin, sillä kerronnasta nousi esille erityisesti ne tärkeänä pidetyt asiat, jotka muuttuivat ja olivat uhattuina, esimerkiksi:

”»Sitten kun me pääsemme kotiin.» »Sitten kun tämä on ohi.» »Kun rauha tulee.» Näin aloitettiin lauseita ja monta kertaa kaikki nämä ehdot sisällytettiin yhteen ja samaan virkkeeseen. Päiviä hallitsi tilapäisyyden tunne, kotiin pääsyn odotus jähmetti kaikkea tekemistä.” (Kilpi 1989, 139)

Kilven kerronnassa korostuu, että koti ja kotipaikka olivat merkityksellisiä paikkoja, mutta sodan vuoksi lapsi joutui kotoa lähtemään. Kotia ikävöitiin ja kotiin haluttiin palata, joka korosti sen merkityksellisyyttä lapsuudessa. Kuulumisen käsitteen kautta havainnoin, millaisia kotipaikkaan ja evakkopaikkoihin liittyviä kuulumisen merkityksiä Kilven kerronnasta nousi esille. Siirsin kokonaisuuksia omaan word-tiedostoon ja samalla kävin muistelmia vielä kokonaisuudessaan uudelleen läpi. Samalla teoreettinen ymmärrykseni syveni ja aloin kiinnittämään enemmän huomiota myös kerronnan ja teorian vuoropuheluun. Kokosin kokemuksia ja nimesin niitä lyhyesti, esimerkiksi ”kotipaikkaan liittyvä kokemus”. Tämän kaltainen jaottelu ja erottelu aineistosta liittyy ilmeiseen ja piilevään jaottuvassa analyysissä nimenomaisesti ilmeiseen (Granaheim ym. 2017). Nimettyjä kokonaisuuksia kerääntyi yhteensä 72 ja analyysini tuntui kaoottiselta.

Jaoin otteet ja kuvaukset sellaisenaan kahteen ryhmään: tilallista ulottuvuutta tai moraalista ulottuvuutta kuvaaviin kokemuksiin ja samalla tarkensin sekä yhdistin tekemiäni kuvauksia, eli muodostin kuvauksista tarkempia teemoja. Tilallista ulottuvuutta kuvaavia teemoja oli esimerkiksi ”kotipaikkaan liittyvä kokemus” tai ”evakkopaikkaan liittyvä kokemus” ja moraaliseen ulottuvuuteen liittyviä teemoja oli esimerkiksi ”uskoon liittyvä kokemus” tai ”moraaliseen yhteisöön liittyvä kuvaus”. Kuitenkin edelleen, ennen lopullista analyysini muotoutumista, luin Kilven muistelmia paljon, syvensin edelleen omaa teoreettista ymmärrystäni ja lähestyin kerrontaa erilaisin teoreettisin painotuksin. Pyrin myös huomioimaan, että hermeneutiikka ei ”tuki” fenomenologista, eli kuvailevaa ja kokemuksellista yhteyttä elämismaailmaan ja maailmassa koettuun kokemukseen (van Manen, 2023, 5). Tämä tarkoitti konkreettisesti sitä, että pyrin pitämään teoreettiset lasini mahdollisimman sumeana, etten lähestyisi Kilven kerrontaa liian teoriaohjaavasti.

Fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen sisältyy myös tietynlainen fenomenologinen asenne ja asenteeseen sisältyy *epoché* eli sulkeistaminen (Lindseth & Nordberg 2004, 887). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käytetään pelkistämisen (*reduointi*) käsitettä, jolla tarkoitetaan sitä, että aineistosta karsitaan kaikki epäolennainen pois (Sarajärvi & Tuomi 2018, 92). Fenomenologisen tutkimukseen liittyvällä sulkeistamisella tarkoitetaan sitä, että eletystä kokemuksesta voidaan sulkea osa faktoista pois, jotta tutkija voi paremmin avautua eletylle kokemukselle ja ymmärtää kokemukseen sisältyvät merkitykset (Lindseth & Nordberg 2004, 887). Tässä vaiheessa merkityskokonaisuudet alkoivat pikkuhiljaa hahmottua ja pystyin sulkeistamaan kerronnallisesta aineistosta epäolennaisia pois ja siirryin ilmeisestä sisällöstä piilevään sisältöön (Granaheim ym. 2017, 30). Jako tilalliseen ja moraaliseen ulottuvuuteen ei tuntunut enää perustellulta, vaan teemojen ja muistelmien lukukertojen jälkeen jaoin irrottamiani kuvauksia fyysisiä, materiaalisia ja luonnollisia merkityksiä kuvaaviin ulottuvuuksiin ja sosiaalisia suhteita kuvaaviin ulottuvuuksiin.

Tilalliseen ja moraaliseen ulottuvuuteen tekemiäni jaottelu auttoi erityisesti analyysini loppuvaiheen jatkokehittelyssä, kun kokonaisuudet muotoutuivat fyysisiä, materiaalisia ja luonnollisia merkityksiä kuvaaviin ulottuvuuksiin ja sosiaalisia suhteita kuvaaviin ulottuvuuksiin. Lopullista jaottelua helpotti myös erityisesti kuulumiseen liittyvä painotus, sillä kuulumisen kautta pystyin havaitsemaan suhteissa, niin materiaalisissa kuin inhimillisissäkin, esiintyviä tunteita ja tulkitsemaan niitä. Piilevän analyysin yhteydessä tutkijan

tarkoituksena on pyrkiä tunnistamaan laajempia yhteyksiä ja syvempiä merkityksiä (Granaheim ym. 2017, 31) ja huomaisinkin, että näissä suhteissa ja kokemuksissa tulee esille myös moraaliseen tilaan ja transformatiiviseen ekososiaaliseen malliin sisältyviä merkityksiä ja merkityskokonaisuuksia, joita pystyin paremmin havainnoimaan sekä tulkitsemaan.

3.5 Tutkimuseettisyys ohjaa

Tutkimuseetiikalla voidaan viitata erilaisiin muodostelmiin, joihin sisältyy arvot, normit ja institutionaaliset järjestelmät. Tutkimuseetiikka käsittää laajan kirjon vaikeita kysymyksiä, mutta se myös auttaa myös tutkimuksen tekemisessä ja sen sääntelyssä. (Jokinen & Pehkonen 2017, 189.) Tutkielmani prosessin aikana olen pohtinut lukuisia tutkimuseettisiä kysymyksiä, joista käsittelen tässä keskeisimpiä.

Tutkielmani kohdistuu Eeva Kilven muistelmiin hänen lapsuudestaan ja käytän aineistona hänen kirjoittamaansa lapsuusmuistelmateosta, jossa hän kuvaa omia henkilökohtaisia kokemuksiaan lapsuuden ajalta. Ei pelkästään, mutta jo aineistoni vuoksi, tutkielmani eettiset kysymykset ja eettinen vastuu ovat olleet tärkeä osa tutkielmani prosessia. Vaikka elämäkerrallisen aineiston vahvuutena on kertojan vapaa ilmaisu tapahtumista ja kokemuksistaan ilman haastattelun tuomia sosiaalisia paineita (Laurén & Jaago 2022, 180), niin sen tutkimuskäyttöön liittyvä käsittely vaati kuitenkin erityistä eettistä herkkyyttä ja sensitiivisyyttä. Kilpi ei ole alun perin tuottanut teostaan tutkimuskäyttöön, jonka vuoksi olen pyrkinyt suhtautumaan Kilven kerrontaan tiedostavasti, kunnioittavasti ja harkitusti.

Olen pohtinut erityisesti analyysi- ja tulkintavaiheessa sitä, millä tavalla kiinnitän huomiota Kilven omiin kokemuksiin: kiinnitänkö huomiota kokijaan itseensä vai ilmiöön. Hyödynsin tästä näkökulmasta ajatteluni tueksi van Manenin (2023) fenomenologista esimerkkiä ja elämismaailman ”eksistentaaleja”, jotka voivat olla lapsuus ja eletty maailma (ks. van Manen 2023, 408). Fenomenologisella esimerkillä voidaan tarkoittaa sitä, että esimerkki ei ole pelkkä tapauskuvaus, vaan yksittäisyyden ilmentymä, joka paljastaa jotakin yleistä ilmiöstä, mutta ei henkilöstä itsestään. Esimerkin käyttö fenomenologisessa tutkimuksessa on täten myös itsessään eettisesti latautunut teko, sillä se on ele, jossa tutkijan pyrkimyksenä on ymmärtää kokemusta, eikä pyrkiä hallitsemaan kokijaa. (van Manen 2023, 163–166.)

Fenomenologista taustaa vasten, keskiössä on Eeva Kilven lapsuuden kokemukset, mutta olen pyrkinyt siihen, että Kilven kokemukset ovat lähinnä tutkielmani aineisto. Tutkielmani tutkimustehtävä ei kohdennu Eeva Kilpeen, vaan nimenomaisesti lapsuuteen ja lapsuuden kokemuksiin. Lapsuusmuistoja ei tulisikaan käyttää aukottomana kuvauksena lapsen kokemuksesta, mutta henkilökohtaiset muistot voivat avata tulkintoja erilaisista lapsuuksista ja niiden merkityksistä (Jouhki 2022, 131). Fenomenologisen esimerkin, elämiss maailman eksistentiaalien, sekä muistitiedon erityisyyden kautta olen saanut työkaluja empaattiseen ja ymmärtävään aineiston käsittelyyn ja siirtänyt huomioni kokijasta vahvemmin lapsuuden kokemukseen.

Olen tehnyt tietoisin valinnan siinä, että olen halunnut käyttää tutkielmani aineistona aikuisen muistoja tavoittaakseni lapsen kokemuksia. Tutkielmani kautta olen halunnut tuoda karjalaisten kokemukset sosiaalityön tutkimuskentälle, sillä kokemukset ovat jääneet vähemmälle huomiolle sosiaalityön tutkimuksessa. Yhdenkin ihmisen kokemuksista kirjoittamalla voidaan tehdä näkyväksi ilmiö, joka tavalla tai toisella koskettaa montaa muutakin. Sosiaalityön teksteillä tulisikin pyrkiä kiinnittämään huomioita esimerkiksi epäkohdista, eriarvoisuudesta tai ihmisten ahdingosta. (Orjasniemi & Kurvinen 2017, 128.) Tässä kontekstissa muistitieto on tällä hetkellä ainoa saatavilla oleva lähde lapsuuden kokemusten tavoittamiseen, mutta tutkimukselliseen kiinnostukseeni kytkeytyy myös korjaavaan ja näkyväksi tekevän tiedontuotannon näkökulma.

Kun aikuinen muistelee lapsuuttaan, sekoittuu muistoihin muistelijan nykyisyys ja lapsuuden merkittävyys myös identiteetin ja toimijuuden näkökulmasta (Jouhki 2022, 131). Karjalaisuuden näkökulmasta olen kiinnittänyt huomiota myös kulttuurisensitiivisyyteen sekä muistitiedon ja -politiikan kerrostumiin. Jo pelkästään kotiin liittyvässä tutkimuksessa tutkijan on oltava selkeä ja läpinäkyvä tutkimusten motivaation ja tavoitteiden suhteen (Mallett 2004, 84), mutta erityisesti karjalaisiin kohdistuva tutkimus vaatii tietoista eettistä herkkyyttä ja kulttuurista ymmärrystä. Kodin ja paikan tutkimuksessa karjalaisuus liittyy pakotettuun siirtymään, juurettomuuteen ja tilalliseen menetykseen, eli sellaisiin kokemuksiin, jotka ovat syvästi merkittäviä ja vielä ylisukupolvisesti vaikuttavia (ks. Neuvonen-Seppänen 2023).

Vaikka karjalaisuutta on vuosikymmeniä muistettu tietyin valikoivoin tavoin, esimerkiksi kirjoituskilpailujen kautta, ei muistot Karjalasta ole kadonneet. Vaikka paikka on jäänyt fyysisesti taakse, on se elänyt ja uudelleenrakentunut mielikuvissa ja yhteisöllisissä toiminnoissa. Toiminnot ja käytännöt ovat osoitus siitä, että fyysisesti jätetty alue on ollut jatkuvan henkisen uudelleenrakentamisen ja yhteisöllisen muistamisen kohde. (Kuusisto-Arponen 2009, 547). Muisti ja sitä kautta muistitieto ovat aina kontekstuaalisia, liikkuvia ja muotoutuvia ja muistitiedon käyttäminen edellyttää tutkijalta myös herkkyyttä kuulla hiljaisuudet. Hiljaisuus ei ole vain vaiennettuja muistoja, vaan ne voivat olla asioita, jotka eivät ole saaneet tilaa, kieltä tai huomiota. (Kuusisto-Arponen 2014, 434–435.) Hiljaisuuksien tunnistaminen on myös osa tutkimuseettistä vastuuta, sillä hiljaisuudet voivat kertoa sellaisista kokemuksista, joille ei ole ollut mahdollisuutta tulla ilmi. Lapsuuden kokemusten kirkastuminen voi vaatia myös ajallista etäisyyttä ja refleksiivistä pohdintaa, sillä elettyä elämää vasten kokemuksen voivat näyttäytyä merkittävämpinä, kuin kokemushetkellä (Jouhki 2022, 131).

Tutkimukseni sijoittuu hermeneuttisen fenomenologiaan, jonka ytimessä ovat ihmettely, esireflektiivisten kokemusten tarkastelu ja ilmiön ainutlaatuisuuden tavoittelu (van Manen 2023, 5). Hermeneuttiseen reflektioon sisältyy ajatus, että kaikessa asian tai toisen ihmisen ymmärtämisessä tulee tapahtua myös oman itsensä kritiikkiä. Hermeneutiikan näkökulmasta tutkijan ei tule ennakkoon ajatella pitävänsä hallussaan tiedollista ylivertaista asemaa, vaan myöntää, että hänen oma oletettu totuutensa on asetettava testattavaksi ymmärtämisen aktissa. (Gadamer 2006, 51.) Itselleni keskeiseksi välineeksi tutkijapositioni tarkasteluun ja arviointiin muodostui tutkimuspäiväkirja, jota olen kirjoittanut koko tutkielmani alusta asti. Myös vuorovaikutus kanssaihminen kanssa on ollut merkittävässä asemassa tutkielmani prosessin eri vaiheissa.

Hermeneuttiseen ajatteluun sisältyvä ymmärrys ihmisestä soveltuu oman tutkijuuteni tarkasteluun. Jussi Backmania (2018b, 38) mukailen, en voi koskaan täydellisesti saavuttaa ihanteellista ennakkoluulottomuutta tai riippumattomuutta perinteistäni, mutta minulla on mahdollisuus uudistaa ajatteluani, lähtökohtiani ja näin myös itse uudistautua (Backman 2018b, 38). Tutkielmani ja erityisesti tutkielmani aihe on heittänyt minut henkilökohtaiselle matkalle, jossa olen joutunut pohtimaan myös omaa henkilöäni syvällisesti. Oma kytkökseni tutkielmassani käsittelemääni aiheeseen on herättänyt paljon pohdintaa myös omasta asemastani tutkijana. Alkuperäiskansatutkimuksessa voidaan puhua sisä- ja ulkopuolisista, jolla viitataan siihen, kuuluuko henkilö yhteisöön vai ei. Linda Smith (2019,

12) ajattelee, että tutkimusta tehdessä ”sisäpuolta” ei ole olemassa, koska vaikka henkilö tutkisikin omaa yhteisöään, jo pelkästään tutkijan rooli asettaa henkilön monimutkaiseen asemaan. Tutkijan rooli asettaa henkilön aina jossain määrin erilaiseen tilaan, johon sisältyy eettisiä ja tiedollisia velvollisuuksia sekä ihmissuhteiden hallintaa (mt., 12). Asemin itseni sisä- ja ulkopuolen rajojen välitilaan ja olenkin tutkielmani teon aikana risteytyneet rajojen yli ja ali.

Olen kirjoittanut tutkimuspäiväkirjaani omia ajatuksiani ja pohdintojani liittyen tutkielmani jokaiseen vaiheeseen. Tutkimuspäiväkirjan avulla olen pystynyt jäljittämään omaa esiymmärrystäni ja tunnistamaan niiden vaikutuksia analyysiin sekä luomaan tilaa tutkivan otteen kehittymiselle. Tutkimuspäiväkirja olikin olennaisessa asemassa, kun huomasin, että tukkeutan muistelmassa kuvatut kokemukset herkästi teoreettisella esiymmärrykselläni. Hermeneuttisesta näkökulmasta kokemus on altistumista omasta äärellisestä yhteisöstä ja perinteestä kumpuavien ennakkokäsitysten kumoutumiselle ja siitä seuraavalle uudistumiselle, yhä uudelleen ja loputtomasti (Backman 2018b, 38). Huomasin, että luin muistelmia vahvoilla teoreettisilla lasilla, jolloin itse Kilven kerronnalle ei jäänyt tilaa. Vaikka tiedostan, että en pysty täysin jättämään teoreettisia lähtökohtiani huomiotta, pystyin silti pysähtymään tämän havainnon äärelle. Luinko muistelmia teoriaohjaavasti vai aineistolähtöisesti? Päästäessäni irti vahvasta teoreettisesta otteesta, alkoi kerrontaan syventyminen helpottua. On kuitenkin tiedostettava se tosiasia, että joku toinen tutkija olisi voinut tehdä erilaisia valintoja analyysissä ja nostaa esille erilaisia tulkintoja.

4 Moraalinen tila muotoutuu ja muuttuu

4.1 Ympäristö, luonto sekä materiaaliset ja fyysiset ulottuvuudet

Koti on materiaallinen ja affektiivinen tila, eli tila, jota muovaavat arjen käytännöt, koetut kokemukset, sosiaaliset suhteet, muistot ja tunteet (Blunt 2005, 506). Käsittelen tässä alaluvussa kotipaikkaa, evakkopaikkoja ja uutta kotia niiden fyysisten ja materiaalistien ulottuvuuksien sekä ympäristön ja luonnon kautta.

Foxin ja McLeanin (2008, 153) mukaan moraalinen tila on fyysinen ja kokemuksellinen paikka, jossa ihmisten väliset suhteet muotoutuvat ja jossa arvot ja periaatteet tulevat vuorovaikutuksen ja ihmisen toiminnan kautta näkyviin. Koti ja sen ympäristö rakentuvat tällaiseksi paikaksi, eli moraaliseksi tilaksi, jossa eletty elämä ja siihen liittyvä arvomaailma limittyvät toisiinsa. Myös Turnbullin (2003) mukaan moraalinen tila muotoutuu suhteissa niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten objektien, toimijoiden ja tapahtumien kanssa, jolloin lapsen suhde ympäristöönsä ja kotiin on jo lähtökohtaisesti suhdeperustainen.

Kuulumiseen linkittyvä tunne kodista kiinnittää huomion ihmisen tunteiden ja kotiin liittyvän henkilökohtaisen kokemuksen väliseen yhteyteen (Ranta & Juhila 2020, 687). Ihmisen tunteiden ja paikan välinen kokemuksellinen yhteys on paikannettavissa samalla tavalla. Kilven kerronnassa kotia ei kuvattu vain talona, vaan kotia kuvattiin lapsuudessa ennen sotaa esteettisin ja lämminhenkisin sanavalinnoin kodin ympäristön, ihmissuhteiden ja arkisten toimintojen kautta.

"Kotini on lammen rannalla, rantatöyräällä. Se on suuri ja valoisa, ja sen ikkunat avautuvat jokaisesta huoneesta pihalle. Kesällä tuuli kantaa veden ääniä sisään, talvella lumipyry peittää tutut maisemat." (Kilpi 1989, 13)

"Naapurin lasten kanssa taas oli leikitty ulkona, kesällä, ja silloin oli lammen rantakallio ollut vuoristo, rantalepikko viidakko, ja »villit» olivat piirittäneet joka puolelta meidän pientä tutkimusmatkailija- tai lähetysaarnajoukkoamme, jonka johtaja minä olin." (Kilpi 1989, 29)

Paikka on lasten toiminnan ja intention keskus, johon liittyy elämän merkittävimpiä hetkiä. Kun lapset muistelevat elämänsä tapahtumia, he liittävät ne usein tiettyihin paikkoi-

hin. (Törrönen 1999, 24.) Kilven kerronnassa kodin ympäristöön liittyvät muistot ja kokemukset korostavat kotia osana kotipaikkaa, sillä paikka syntyy niistä merkityksistä, joita paikalle annetaan sekä myös kokemuksista, toimista ja merkittävistä elämäntapahatumista (Jack 2010, 757). Muistelmissa ennen sotaa arki kuvautui lapsuuteen tyypillisetkin kuuluvien asioiden kautta, kuten leikkien, koulunkäynnin ja muun mielekkään tekemisen kautta. Helavirran (2011b, 84) mukaan lapsille mukava tekeminen luo kodin tuntua. Inhimillinen toiminta sisältyy myös kotikäsitteeseen, jossa koti ymmärretään sosiopaatialisena muodostelmana, johon toiminnan lisäksi sisältyy myös fyysinen tila (Vilkko 2010a, 35). Huomion kiinnittäminen fyysisiin ja materiaalsiin ulottuvuuksiin paljasti myös ympäristön ja luonnon merkityksellisen aseman.

”- - palasin mielikuvituksessani kotiin ja kesään ja kertosin ajatuksissani mitä kaikkea olin lammen rannalla tehnyt, mitä kukkia nähnyt ja mitä tekisin ensi kesänä, jolloin olisimme jo kotona.” (Kilpi 1989, 63)

”Taipumus kiintyä ja taipumus kaivata ovat elinvoimaisimpia ominaisuuksia mitä ihmisessä on. Samaan aikaan kun minä kaipasin Hiitolaa ja lapsuuteni maisemaa, minä aloin tietämättäni kiintyä tähän uuteen kotiin ja erityisesti luontoon, joka ympäröi sitä, metsään, jossa oli monenlaisia puita, vanhoja ja nuoria, kallioon, jolta näkyi luovutetulle alueelle, ja luoliin, joissa oli kettujen ja mäyrien pesiä, marja- ja sienipaikkoihin, puroihin, soihin, polkuihin joille isä alkoi johdatella lapsiaan aina kun aikaa likeni. Metsä auttoi meitä päivä päivältä jaloillemme ja me kaikki - ilman että sitä ihmeemmin tiedostimme - aloimme juurtua siihen. Minun kosketukseni metsään, joka oli alkanut yksinäisillä vaelluksilla Raivattalanlammen rannoilla koiran kanssa, syveni kun Salolassa tunnistin siinä kodin. Se oli tutumpi kuin mikään asumus koko aikana kodin jälkeen, se oli ensi hetkestä lähtien kuin vanha tuttu.” (Kilpi 1989, 200–201)

Kilven kerronnassa luonto näyttäytyy olennaisena osana kodin tuntua, joka korostuu erityisesti yllä olevassa otteessa. Uuden kodin metsä oli olennaisessa asemassa kodin tunnun luomisessa. Boetton (2018) transformatiivisen ekososiaalisen mallin ontologinen kehä, eli olemisen ulottuvuus, korostaa, kuinka käsityksemme luonnosta muovautuvat suhteessa siihen, miten elämme ja koemme maailmaa. Boetton malli on saanut vaikutteita muun muassa ekofeministisestä ajattelusta sekä alkuperäiskansojen holistisista maailmankuvista, joissa kaikki on yhteydessä kaikkeen. Holistisen maailmankuvan rinnalla voidaan käyttää myös suhdeperustaisuuden (*relational*) käsitettä. Suhdeperustaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki eliöt ja oliot ovat keskinäisesti riippuvaisia ja yhteydessä toisiinsa. Suuriin kokonaisuuksiin, kuten maailmaan, kytkeytyy myös pienempiä osajärjestelmiä, kuten perheitä, kyliä ja kulttuureja, jotka voivat olla päällekkäisiä ja toisiinsa kytkeytyviä. Suhdeperustaisuuden ajatukseen sisältyy näkemys, että kaikki olennot voidaan

käsittää itsenäisinä, mutta ne ovat silti sidoksissa moniin eri järjestelmiin. (Coates ym. 2006, 391.)

Turnbullin (2003) moraalinen tila sijoittuu relationalistiseen käsitykseen, jossa moraalinen tila muodostuu suhteissa niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten objektien, toimijoiden sekä tapahtumien kanssa. Fox ja McLeanin (2008) moraalisen käsitys linkittyy enemmänkin holistiseen maailmankuvaan, joka yhdistyy myös ekokriittisessä teoriassa. Ekokriittisessä lähestymistavassa yksilö nähdään osana luontoa, jolloin myös ekologinen kriisi ei koske pelkästään luontoa, vaan myös ihmisiä, ihmisten suhteita, arvoja ja kulttuurisia oletuksia (Närhi & Matthies 2025, 120). Luonto, erityisesti metsä, näyttäytyy Kilven kerronnassa turvaa ja tuttuutta tuovana kokonaisuutena, joka myös tukee kuulumista johonkin paikkaan. Luonto ei kuvaudu vain ympäristönä tai ulkopuolisena maisemana, vaan emotionaalisesti ja moraalisesti merkityksellisenä kokonaisuutena, joka tukee kuulumisen tunnetta. Kuulumisen tunne linkittyykin luonnon ja ihmisen välisessä luontosuhteessa ja sen turvallisuutta tuottavassa merkityksessä. Turvallisuus voi olla yksi kuulumiseen liittyvistä tunteista, joka vahvistaa kodin tunnun rakentumista (Juhila ym. 2022, 89).

Kilven muistelmassa korostuu, kuinka suhde luontoon ja ympäristöön olivat merkittävässä asemassa myös sodan syttymisen jälkeisissä evakkopaikoissa ja uuteen kotiin juurtumisessa. Kilven kokemukset tukevat käsitystä siitä, että kotipaikan turvalliset kiinnelkohdat ovat ihmisen hyvinvoinnille tärkeitä (ks. Juhila 2022, 78). Kilven kerronnan perusteella lapselle turvallinen kiinnelkohta voi löytyä myös ympäristöstä tai luonnosta, jolloin kiinnittyminen erilaisiin fyysisiin paikkoihin kertoo myös lapsen kuulumisen tunteesta. Turvallisuuden tunteen lisäksi, positiivisia paikkoihin kiinnittymisen kokemuksia syntyy mielihyvää tuovista asioista, kuten leikeistä, peleistä ja taidosta liikkua itsenäisesti ympäristössä. (Ritala-Koskinen 2018, 97–98.) Edellä olevista aineistokatkelmista tulee hyvin esille kotipaikan tuttuuden ja sitä kautta turvallisuuden, leikkien ja muiden kokemusten merkitys kotipaikassa, mutta myös se, että nämä kokemukset ovat myös kannatelleet sodan aikaisissa evakkopaikoissa sekä uuteen kotiin sopeutumisessa.

Muistelmat luontoon ja ympäristöön liittyen korostavat myös paikkojen ajallista ulottuvuutta. Sota ei muuta pelkästään fyysistä paikkaa ja ympäristöä, vaan sota muuttaa myös paikkojen ajallisen ulottuvuuden. Aika mielletään usein lineaarisena jatkumona, jolloin

aika ymmärretään esimerkiksi menneisyydestä nykyisyyteen ja tulevaisuuteen tai lapsuudesta vanhemmuuteen liikkuvana jatkumona. Kodin ajallinen ulottuvuus voidaan kuitenkin hahmottaa enemmänkin syklisenä, toistuvana ja jopa kaoottisena. Tämä tarkoittaa, että menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta ei voidakaan erottaa erillisinä ajan ulottuvuuksina. Erityisesti odottamattomat tapahtumat, kuten sota, horjuttavat ajan lineaarista kulkua. (Taylor 2015, 54.) Kotia ja paikkaa voidaan tarkastella moniulotteisena merkitysjärjestelmänä, josta voidaan tunnistaa yhteyksiä ja heijastuksia menneiden, nykyisten ja tulevien kotien tai paikkojen välillä (Kauko 2018, 157). Ympäristön ja luonnon lisäksi myös muut fyysiset ja materiaaliset asiat toivat esille kuulumiseen liittyviä mekanismeja, sekä korostivat ajallisen ulottuvuuden ei-lineaarista kulkua.

"Hän [äiti] oli tuntenut, että myös lasten toiveet oli otettava huomioon ja myös tällaisessa tilanteessa. Niin hän oli pannut Sinikan ja Keijun johonkin matkalaukuun ja sullonut niiden mukaan joitakin minulle rakkaita kirjoja, paksun Tyttöjen oman kirjan (jonka erästä kertomuksesta Keijun nimikin oli saatu), Grimmin sadut ja Tuhannen ja yhden yön tarinat. Nämä kaikki ovat minulla yhä - -" (Kilpi 1989, 177)

"Valokuvat olivat tärkeimpiä aarteitamme. Ne pitivät elossa kuvatus hetken, ja niiden kautta pystyi muistamaan sen, mitä ei enää ollut." (Kilpi 1989, 176)

Esineet, kuten kirjat ja nuket, kantavat Kilven kerronnassa mukanaan muistoja ja kotipaikan henkeä. Ne eivät ole pelkkiä tavaroita, vaan kantavat mukanaan kodin merkitystä ja jatkuvuutta, erityisesti siirtymätilanteissa. Sabine Marschallin (2019, 253) mukaan esineet voivat muodostaa siltoja kodin, perheen ja menneisyyden välillä, joka tuleekin esille Kilven kerronnan kautta. Tiina Huokuna (2010, 123) puolestaan kuvaa, kuinka materiasta voi syntyä henkeä, jolloin esineet ja muistot muodostavat yhdessä emotionaalisen verkoston. Kilven muistelmissa kerrotaan, että Kilven äiti oli tuonut kotoa hänen nukkensa sekä muita tärkeitä tavaroita. Nämä esineet ja tavarat ovat säilyneet edelleen lapsuudesta aikuisuuteen. Näin lapsuuden esineisiin liittyvät tunteet ovat voineet kulkea mukana aikuisuuteen asti. Tutut kodin esineet voivatkin edustaa lapselle jatkuvuuden tunnetta ja turvaa, kun lapsi muuttaa uuteen ja vieraaseen paikkaan. Tutut kodin esineet auttavat luomaan uuteen tilaan kodin tuntua. (Forsberg 2018b, 57.) Kodin tunnun kautta esineet tukevat myös kokemusta kuulumisesta.

Evakkopaikoissa muotoutui myös omia erillisiä paikkoja, jotka tukivat oman paikan tuntua. Erityisesti turvallisuuden kautta myös oma, tietty paikka näyttäytyi Kilven kerronnassa tärkeänä.

”Vasta kun reunasta vedettävä puusänky levitettiin illalla, pääsi ajattelemaan omia ajatuksiaan ja päivän kokemuksia. Oli kuin tila ja lupa niihin olisi tullut vasta sen jälkeen, kun oli kallistanut omalle reunalle ja seinän puolelle ja kääntynyt selin.” (Kilpi 1989, 62)

”Kun meille annettiin huone uudessa paikassa, minä valitsin oman nurkkani ja ilmoitin, että tämä on minun valtakuntani. Se oli ensimmäinen hetki, kun jokin paikka tuntui taas omalta.” (Kilpi 1989, 165)

Omat paikat näyttäytyivät tärkeänä niin kotipaikan ympäristössä kuin evakkopaikoissaakin. Myös Susanna Helavirran (2011a, 444) kotiin liittyvässä tutkimuksessa nousi esille, että lapsille erityinen paikka kotona oli heidän oma sänkynsä ja lapset toivoivat myös omaa huonetta. Oma sänky edustaa lapsille omaa paikkaa kodissa, jonne pystyy menemään silloin, kun lapsi haluaa olla rauhassa tai mieli on pahoittunut (Helavirta 2011b, 85). Yksityisyyden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta lapset ovat tuoneet esille, että kotona tulisi saada yksinäisyyttä ja turvaa (Helavirta 2011a, 444). Myös Löfblom ja kumppanit (2024, 389) nostivat tutkimuksessaan esille, että nuorille yksi tärkeä turvallisuutta tuottava asia oli oma rauha. Kilven kerronnan kautta oma paikka puusängyn reunalla tai huoneen nurkka, loivat riittävän tilan kokea jotain omaa ja turvallista evakkopaikoissa.

Erilaisten esineiden kautta nousi esille myös Kilvelle lapsuudessa olleet tärkeät toiminnot. Kilven muistelmien kautta tärkeäksi tekemiseksi nousi lukeminen, tarinointi ja haaveilu. Nämä toiminnot näyttäytyivät merkityksellisinä suhteessa sotaan ja sodan pelkoon.

”Minä seipitin kaiken aikaa mielessäni sekä kauheampaa että kauniimpaa kuin se kokemusmaailma, jonka keskellä jouduimme elämään. Monissa kuvitelmissani olin aikuinen ja kohtasin vastustamattoman rakkauden. Oli aina joku, joka etsi minua vaikeuksista välittämättä, oli ihania syliin lankeamisia, jotka korvasivat koetut vaivat ja vaarat, oli epämääräisenä läikehtivä unelma sammumattomasta haltioitumisesta, jota elämä aikuisena olisi. Ja tietenkin silloin sota olisi loppunut ikiajoiksi.” (Kilpi 1989, 84–85)

”Kertomukset ja tarinat olivat minusta kiehtovinta mitä voi olla, ja nyt löysin niitä koulukirjasta. Kreikkalaiset tarinat saivat minut hetkeksi unohtamaan sodan pelon.” (Kilpi 1989, 24)

”Yhdellä sellaisella jauhihakukerralla minä näin, että varastohuoneessa oli kirjojakin. Ainakin Robinson Crusoe ja Tuhannen ja yhden yön tarinat olivat siellä, peittämässä hamstrattuja voikiloja ja kahvipaketteja, kun huhuttiin että tarkastuksiakin voisi tulla. Minulle oli tullut turvallinen olo, kun oli nähnyt ne kirjat. (Kilpi 1989, 66)

Tarinoiden ja haaveilun kautta sodan pelko unohtui ja niiden kautta lapsi pääsi käsiksi eri sodattomaan todellisuuteen. Kilven kerronnassa tulee esille, kuinka hän huomasi evakkopaikassa olleet kirjat, jotka loivat turvaa muotoutuessaan turvallisuutta tuottaviksi esineiksi. Muistelmien kautta lukeminen oli tärkeä osa Kilven lapsuutta. Kotiin liittyvässä tutkimuksessa mieluisa tekeminen kotona vahvistaa myönteistä paikan tuntua (Forsberg 2018a, 51) ja tätä kautta myös paikkaan kuulumista. Kilven kerronnassa tärkeä tekeminen korostuu myös myöhemmissä evakkopaikoissa, joissa hän olisi ennemmin halunnut lukea ja tutkia kirjoja, kuin esimerkiksi leikkiä tai mennä ulos.

”He [aikuiset] näyttelivät toisilleen ja he näyttelivät minulle ja minun piti uskotella heille, että minulla muka oli hauskaa. Minulla olisi ollut hauskaa, jos olisin kaikesta rauhassa yksinäni saanut avata tuon kirjakaapin oven ja katsoa, oliko siellä muitakin kuin hartauskirjoja.” (Kilpi 1989, 118–119)

Kirjojen lisäksi Kiven muistelmissa tulee esille, että hän luki myös lehtiä ja kuunteli radiota. Joukkoviestimet ovat olleet tärkeä osa viestintää ennen sotaa ja sodan aikana. Joukkoviestinnän kautta tuleekin esille kotiin liitetty dualistisuus, jossa kodin ajatellaan voivan rajautua ulko- ja sisäpuoleen (ks. Kaika 2004). Joukkoviestimet ja uutiset tuovat sodan kokemuksen osaksi lapsen sisäistä maailmaa ja paikkojen fyysistä tilaa. Paikan tai kodin dualistisuuden ajatus liittyy myös Foxin ja McLeanin (2008) moraalisen tilan ajatukseen, jossa maailma on yksi iso kokonaisuus ja sota voi ulottaa vaikutuksensa myös pieniin, intiimeihin paikkoihin. Kilven kerronnassa tulee esille, että jo ennen sodan syttymistä hän kuuli radiosta, luki lehdistä ja kuuli aikuisten puheista myös maailmalla olevista muista sodista, joka aiheutti sodan pelkoa.

”Olen elänyt pelon vallassa jo kauan, kuunnellut aikuisten puheita, lukenut lehdistä otsikkoja ja uutisia, katsellut kuvia.” (Kilpi 1989, 14–15)

”»Joukkojemme mieliala rohkea ja innostunut» sanottiin yhden lehti uutisen otsikossa. Jossain toisessa kohdassa kerrottiin, kuinka joukkomme olivat onnistuneet tuhoamaan vihollisen hyökkäysvaunuja. »Joukkomme» olivat niitä miehiä, isiä ja poikia, jotka oli kutsuttu rintamalle samanlaisella kortilla kuin isäkin oli saanut. »Vihollinen» taas oli taivaalla ja tankkien sisällä vaaniva kasvoton olento, joka syöksi tulta ja tulikiveä meidän päillemme ja yritti valloittaa maamme. Suomen. Ei tullut kysymykseenkään, että me olisimme sallineet sen tapahtua vastaan panematta. Meidän tajunnassamme toimi alkukantainen puolustautumisvaisto, arkkityyppinen moraalinen, vaikka me emme sitä silloin tajunneet. Lapsikin tunsikin olevansa mukana siinä taistelussa, minäkin, vaikka en kuulunutkaan pikkulottiin. Minä otin kantaa rukoilemalla.” (Kilpi 1989, 56–57)

”Minäkin olin oppinut yhden uuden ajankohtaisen laulun, koska sitä esitettiin radiossa niin usein ja sinä oli tarttuvat sanat ja poljento. Muistan ne hyvin vieläkin. Sanat kuuluvat näin:

*Mannerheim sano nyt sitä lähtään
silmien välillä ryssää tähtään,
silmien välillä, silmien välillä,
silmien välillä ryssää juu.*

Laulussa oli mukaansatempaava sävel ja jotenkin sitä oli helppo laulaa, noin vain, mitään ajattelematta - -” (Kilpi 1989, 76)

Joukkoviestimien kautta saatu tieto ei rajaudu pelkästään uutisiin, vaan erityisesti sodan aikana sitä käytetään myös moraalisen järjestyksen ylläpitävänä voimana. Kilven muistelmista nousee esille, kuinka joukkoviestimet toimivat myös isänmaallisuuden ja yhteiskunnallisen ”me”-yhteisön rakentajana, josta vihollinen on ulkopuolella. Tämä voi myös osaltaan luoda kuulumisen tunnetta, jossa yhteisöä luodaan, mutta toisaalta tekee myös näkyväksi kuulumisen puutteen. Kuulumisen mekanismeihin voivat kuuluva myös poisulkevat ja väkivaltaisen toiminnot (Wright 2015, 398), joista jälkimmäiset mekanismit tulevat konkreettisesti esille sota-aikana ja viimeisimmän otteen laulussa. Lapsi kuuluu *meihin*, mutta vihollinen ei, joka tuo esille sen, ettei yhteisö ole viholliselle sama. Tämä tulkinta linkittää analyysini tulokset myös lapsen moraalisiin käsityksiin ja moraaliseen yhteisön rakentumiseen.

4.2 Sosiaaliset suhteet, moraalinen yhteisö ja moraaliset käsitykset

Foxin ja McLeanin (2008) moraalisen tilan ymmärryksen kautta moraalinen tila on fyysinen ja kokemuksellinen paikka, jossa ihmisten väliset suhteet muotoutuvat ja jossa moraalinen yhteisö rakentuu. Fox ja McLean (mt.) korostavat, että kysymys kuulumisesta moraaliseen yhteisöön on jatkuva neuvottelun kohde, niin yksilön, yhteisön, yhteiskunnan ja globaalien tasoilla. Lapsuudessa tämä neuvottelu näkyy erityisesti siinä, keiden kanssa yhteisö ja paikka jaetaan, ja millaisia moraalisia käsityksiä näissä suhteissa opitaan, välitetään eteenpäin ja tuodaan näkyväksi.

Kilven kerronnassa perheen ja sukulaisten väliset suhteet näyttäytyvät moraalisesti merkityksellisinä ja tunteita kantavina. Kilven ydinperheeseen kuuluivat äiti, isä ja pikkusisko, mutta tärkeässä roolissa olivat myös muut sukulaiset ja läheiset: mummi, serkut, tädit ja kaverit. Evakkopaikoissa yhteisö koostui niistä ihmisistä, jotka olivat fyysisesti läsnä (äiti, pikkusisar, Koiviston-serkku, mummi, mummin koira, pipitāti, kälytāti ja nuoritāti), mutta myös seurakunnan ja muun paikallisyhteisön merkitys tuli muistelussa esille. Kilven isä lähti sodan syttymisen jälkeen rintamalle, mutta hän piti yhteyttä isäänsä kirjeitä lähettämällä.

”Isä ei ollut yhtä hyvä kirjeitten kirjoittaja. »Lämmitin pakissa hernerokkaa», saattoi olla kirjeen ainoa viesti hyvinvoinnin toivotusten lisäksi, mutta se kosketti meitä syvästi ja kertoi meille paljon.” (Kilpi 1989, 139)

Erityisesti läheisten ihmisten fyysinen läsnäolo, mutta myös yhteydenpito rintamalla oleviin läheisiin näyttäytyi kuulumista tukevana elementtinä. Kaisa Kuurne ja Atte Vieno (2022) esittelevät artikkelissaan kuulumistyön (*beloning work*) käsitteen. Kuulumistyöllä tarkoitetaan toiminnan muotoja, jotka rakentavat ja ylläpitävät kuulumisen kokemusta johonkin yhteisöön tai paikkaan. Kuulumistyön käsitteen ydin on siinä, että kuuluminen edellyttää toimintaa, jolloin esiin tulee myös toimijuuden ulottuvuus. Kuulumistyön kautta voidaan tarkastella konkreettisia toimia, jotka rakentavat kuulumista, esimerkiksi miten yksilöt voivat vaikuttaa omaan tai toisten mukaan ottamiseen tai ulossulkemiseen. Kuulumistyö on suhteista rakentuvaa, sosiaalista ja relationaalista työtä, jossa toimijat pyrkivät muokkaamaan ja rakentamaan omia suhteitaan ja asemiaan. (Mt., 282, 292.)

Kuulumistyön toimintojen kautta voidaan havainnoida, kuinka Kilpi pitää isän omassa lähiyhteisössään yhteydenpidon kautta ja toisinpäin. Vaikka isä ei kirjoittanutkaan kirjeisiin pitkiä tekstejä, kirjeet olivat Kilvelle ja muille perheenjäsenille merkityksellisiä. Tämä korostaa sitä, että pienetkin sanat täyttävät kuulumistyön tehtävän ja muutamat sanat saavat suuren merkityksen Kilven muistoissa ja hänen lapsuutensa kokemuksessa. Kuulumistyön käsite voidaan rinnastaa myös Foxin ja McLeanin (2008) moraaliseen tilaan, jossa yksilölle moraalisesti ja eettisesti tärkeät suhteet tulevat esille vuorovaikutuksen kautta. Yksi vuorovaikutuksen muoto on kirjeiden kirjoittaminen ja lähettäminen, mutta myös läheisyys ja kosketus näyttäytyivät tärkeänä Kilven muistelmissa.

”Me makaamme pimeässä kolmissin, äiti, sisareni ja minä. Me lapset äidin molemmien puolin. Olemme käyneet lattialle nukkumaan. On ehkä se ensimmäinen ilta jol-

loin olemme saapuneet Kolkontaipaleelle ja pitkiin aikoihin ensimmäinen kerta jolloin olemme keskenämme, kolmissin. Olen kaivannut sitä. Minäkin olen päässyt äidin viereen.” (Kilpi 1989, 157)

Yi-Fu Tuan (1977, 29) ehdottaa, että jos paikka ymmärretään hoivan ja tuen keskuksiksi, on äiti lapsen ensimmäinen paikka. Äiti edustaa lapselle jatkuvuutta, turvaa ja tuttuutta, vaikka fyysinen ympäristö evakkoaikana vaihtuukin. Äidin lähelle pääseminen pitkästä ajasta nostaa esille turvallisuuden, rakkauteen ja läheisyyteen liittyviä tunteita. Näillä tunteilla onkin merkittävä rooli myös kodin tunnun rakentumisessa, sillä kuulumisen tunnetta vahvistaa turvallisuus, rakkaus ja hyväksytyksi tuleminen (Juhila ym. 2022, 89). Kuuluminen onkin näiden tunteiden kautta myös tekijä, joka yhdistää yksilöt sosiaaliseen (May 2011, 268) ja liittää vuorovaikutuksen kautta yksilöt moraaliseen yhteisöön.

Ihmissuhteet ja niiden ylläpitäminen vuorovaikutuksellisin keinoin näyttäytyivät tärkeänä lapsen ympärillä, mutta perhesuhteisiin sisältyi myös ristiriitaisia kokemuksia, jolloin kuulumisen tuli kyseenalaistetuksi. Kilven muistoissa kuvautuu ristiriitaisuutta muun muassa läheisyyden ja oman tilan välisessä suhteessa.

”Hän [äiti] vaati minutkin kainaloonsa ja puristi minua hetken itseään vasten samalla kun hän luonnottoman kimeällä äänellä ja vuolaasti valittaen aneli perheelleen varjelusta ja armoa. Vasta siinä asennossa minulta tuntui hengitys salpautuvan. Äidin ylidramaattisuus, joka niin monta kertaa myöhemminkin elämässä löi luontoani vasten ja mielestäni myös vahingoitti luonnettani, sai minut etäännyttämään hänestä tuossa tilanteessa tyystin. Se oli ehkä ensimmäinen selvä kokemukseni siitä, että tuli mitä tuli, minä kestäen paremmin yksin kuin toisen kainaloon puristettuna. Mutta, sen myönnän, se on ehkä enemmän maailmanhistorian kuin äidin syytä.” (Kilpi 1989, 41)

Edellä olevan kokemuksen kautta tulee esille, että pommituksen aikana aikuinen ei ole sen vahvempi kuin lapsi omassa lapsen maailmassaan. Kilpi on tuonut esille, kuinka hän on sodan aikana kaivannut läheisyyttä, mutta pommituksen aikana hän koki äidin läheisyyden ennemminkin tukahduttavana. Turvallisen aikuisen ja lapsen välinen suhde on lapselle tärkeä suojatekijä konfliktialueilla, mutta samalla sota vaikuttaa myös aikuisiin, jolloin esimerkiksi vanhemman voi olla haasteellista tarjota lapsille tarvittavaa huolenpitoa (Wessells ym. 2017, 47). Sota voikin vaikuttaa lapsivanhempi -suhteessa monin eri tavoin ja monella eri tasolla (ks. Wessells ym. 2017). Yleensä aikuisen, erityisesti äidin, rooli nähdään lasta tukevana ja turvallisuutta tuottavana.

Foxin ja McLeanin (2008) moraaliseen tilaan sisältyy ajatus ihmisen minuudesta ja sen muotoutumisesta fyysisen ulottuvuuden rinnalla. Foxin ja McLeanin (mt., 155) mukaan minuudet ovat kehojen ja mielten tuotteita sekä summa ihmisistä, paikoista ja kokemuksista, joita ihminen on elämänsä aikana kohdannut. Ihmisten, paikkojen ja kokemusten kautta ihmisten minuudet kohtaavat monimuotoisia risteymiä toistensa kanssa (mt., 155). Huomion kiinnittäminen minuuksiin ja niiden risteymiin korostaa myös näkemystä lapsen ja aikuisen kokemusmaailman eroista.

”Miten soisinkaan, että tämä muisto päättyisi niin että äiti ottaa minut syliin, vaikka olen jo iso tyttö, 11-vuotias ja pientä sisartani 5,5 vuotta vanhempi. Tai että hän sanoisi: Rukoillaan yhdessä. Mutta äidit tekevät enimmäkseen vain virheitä. Niin minunkin äitini seisoo siinä aikuisten maailman ovella käsi oven kahvassa kyykistymättä viereeni ja sano vain: voi häntä raukkaa, tuli tänne rukoilemaan. Ja rukoukseni muuttuu jollain tavalla naurettavaksi kaikessa pienuudessaan, mitättömydessään ja hätäisyydessään.” (Kilpi 1989, 12–13)

”Silti tuntui kuin aikuiset olisivat pettäneet meitä lapsia jotenkin kaiken aikaa. Ja yhtä lailla myös toisiaan. Kaikki mikä oli tärkeätä ja järkyttävää verhottiin kieltoihin ja vaikenemiseen. Ymmärsin kyllä, että tarkoitus oli suojella meitä lapsia, olinhan minäkin omalla tavallani yrittänyt suojella sisartani ja serkkuani. Mutta koska minä olin jo iso tyttö, minun olisi pitänyt saada tietää. Oli niin paljon mitä olisin halunnut tietää. Mutta kaikki vain näyttelivät. Minusta tuntui, että aikuiset näyttelivät niin ilossa kuin surussakin. Se teki minut levottomaksi enkä löytänyt jaloilleni oikeata paikkaa, en hyvää asentoa. Silti uskoin, että he olivat sydämessään vilpittömiä, he eivät vain osanneet käyttäytyä toisin. Entä mitä oli se »toisin» jota kaipasin osaamatta sitä määritellä edes mielessäni? Välittivätköhän aikuiset lapsista oikeastaan lainkaan? Minusta tuntui, ettei ainakaan minusta välittänyt enää kukaan. Ei mummikaan. Hän oli jo kesällä sanonut minua kerran nunneroksi. Ja isä oli siellä jossakin. Ei maailma, joka käy sotaa ehdi ajatella lapsia, vaikka niin väittääkin.” (Kilpi 1989, 87–88)

Kilven muistelmista kuvautuu aikuisten ja lapsen maailman yhteentörmäyksiä, joissa lapsi toivoisi toimittavan eri tavalla, kuin aikuiset toimivat tai ohjaavat lasta toimimaan. Jälkimmäinen ote Kilven teoksesta tuo esiin, kuinka lapsen kokemus suojelemisesta ei välttämättä vastaa aikuisen aikomusta toimia lapsen edun mukaisesti. Lapsilla voi olla monenlaisia mielenkiinnon kohteita toimien tai halujen takana, eivätkä ne välttämättä kohtaa aikuisten tavoitteiden ja tarkoitusten kanssa. Aikuiset usein perustelevat paternalismia, eli holhoamista, suhteessa lapseen lapsen rationaalisuuden, kompetenssin tai autonomian puutteen vuoksi. Holhoamiseen liittyvä tarkoitus voi olla hyvä ja usein se liittyykin lapsen suojeluun, mutta usein aikuisten toiminnallaan tarkoittamat tarkoitukset suuntautuvat liittyvät lasten tulevaisuuteen suuntautuviin intresseihin. (Giesinger 2017,

203.) Kilven kokemusten perusteella voidaan tunnistaa aikuisten tulevaisuuteen suuntautuvia intressejä, kuten halua suojella lasta sodan henkiseltä kuormitukselta. Samalla aikuiset kuitenkin ohittivat lapsen välittömät tarpeet.

Kilven kokemuksista nousee esille, että hän olisi lapsena halunnut tietää enemmän ja ymmärtää tilannetta paremmin, osallistua ja tulla kohdatuksi, sekä saada rakkautta, läheisyyttä ja huomiota. Kokemukset nostavat esille sen, että lapsen tapa merkityksellistää kokemuksiaan eroaa aikuisen tavasta merkityksellistää ja aina nämä kaksi maailmaa eivät kommunikoi, jolloin myös kuulumisen ja kuulumisen tunne kyseenalaistuu. Ristiriitaisuuden kokemukset ovat luonnollisia lapsen ja aikuisten välisissä suhteissa. Kilven muistoissa korostui Kilven halu auttaa aikuisia, sillä hän havainnoi aikuisia ja halusi tukea lähimmäisiään.

”Lapset kärsivät nähdessään aikuisten kärsivän eivätkä tiedä miten voisivat heitä auttaa. Sekö lienee piirtänyt tuon tapahtuman niin terävästi mieleeni? Vaiko äidin persoonallisuus, joka on askarruttanut minua koko elämäni ajan, kuten nytkin huomaan.” (Kilpi 1989, 71–72)

Toiminnan ja vuorovaikutuksen näkökulmasta näkyvin toiminnan tai vuorovaikutuksen muoto oli toisista huolehtiminen. Auttaminen ja toisista välittäminen tulevat esille myös Kilven toiminnassa. Kilpi koki tehtäväkseen auttaa, olla avuksi ja jos hän ei pystynyt, tunsikin hän kärsimystä, kuten hän edellä kuvaa. Halu huolehtia toisista kuvautuu toiminnan kautta ja tuo näkyväksi, että läheiset ihmiset kuuluvat lapsen moraaliseen yhteisöön. Vaikka fyysiset tilat muuttuvat, lapsen moraalinen tila säilyy osin ennallaan juuri näiden ihmissuhteiden kautta. Fox ja McLean (2008, 153) korostavatkin, että moraalinen tila ei ole staattinen vaan prosessimainen, ja se muotoutuu jatkuvasti suhteessa muihin.

”Olen myös auttanut äitiä ja yrittänyt olla kiltti tyttö; siihenhän minua jatkuvasti kehoitettiin. Muista auttaa äitiä, yritä olla kiltti tyttö, sanoi mummi varmaan joka kerta, kun lähdin asemalta kotiin” (Kilpi 1989, 29)

Katkelmasta tulee esiin, kuinka auttaminen, kuuliaisuus ja toisten huomioon ottaminen olivat osa lapselle asetettua moraalista normistoa, mutta se edusti myös lapsen toimintaa suhteessa läheisiin. Helavirran (2011a, 443) mukaan tyttölasten auttaminen perustui halun helpottaa aikuisten elämää, mutta siihen liittyi myös käsitys oikeanlaisesta, hyvästä käytöksestä. Kilven kerronnassa äidin auttaminen ei välttämättä välity lapsen vapaaeh-

toisena haluna auttaa äitiä, mutta tuo näkyväksi mummin ohjauksen auttamiseen. Mummin ohje muistuttaa siitä, kuinka moraaliset käsitykset välittyvät nimenomaan ihmissuh-
teiden kautta, esimerkiksi eleinä, katseina tai lausahduksina, jotka jättävät jäljen lapsen
moraaliseen kehitykseen. Mummin kehoitus auttaa äitiä voidaan tulkita moraaliseen vä-
littämiseen ohjaamisena (Helavirta 2011a), sillä myöhemmin Kilven kerronnassa tulee
esille, että mummi oli ”*antelias ja auttajan maineessa koko Hiitolassa*” (Kilpi, 1989,
120). Moraalisen välittämisen ohella mummin ohjeistus voidaan liittää myös Kuurnen ja
Vienon (2022) kuulumistyön käsitteeseen. Mummin kehoitus voidaan tulkita kuulumis-
työksi, jossa tavoitteena on luoda yhteisöä, jossa kukin huomioi toisen ja rakentaa paik-
kaansa toiselleen tärkeäksi.

Toisista huolehtiminen ja lähimmäisen rakkaus tulivat esille myös hengellisyyden ja us-
kon kautta. Äidillä oli keskeinen rooli uskon ja hengellisyyden välittäjänä Kilven elä-
mässä. Toisista huolehtiminen ja lähimmäisen rakkaus välittyivät erityisesti äidin opetus-
ten ja esimerkin kautta. Myös seurakunnan yhteisöllä oli merkityksensä, erityisesti silloin
kun perhe vielä asui Hiitolassa ennen sodan syttymistä. Kilven suhde uskoon ja hengelli-
syyteen tulivat kerronnassa esiin ennen kaikkea rukoiluna ja hengellisten laulujen laula-
misena.

*”Piti rukoilla aina kun muisti, piti rukoilla omin sanoin iltarukouksen jälkeen pei-
ton alla, piti käydä aina tilaisuuden tullen Raivattalanlammen rannalla tai Linnan-
suolla koulumatkalla polvilleen ja rukoilla kenenkään näkemättä ulkosalla, metsän
suojassa, niin ettei mitään häiritsevää ollut estämässä rukouksen lentoa taivaaseen
Jumalan korvin.” (Kilpi 1989, 11–12)*

*”Kun tähän saakka oli rukoiltu »Suojele Suomi», alettiin nyt rukoilla »Anna meille
Karjala takaisin» yhtä itsestään selvästi kuin rukoillaan »Anna meille meidän
jokapäiväinen leipämme». Minä rukoilin niin joka ilta sängyssäni seinään päin
kääntyneenä sen jälkeen, kun virallinen »Rakas Jeesus suojahasi» oli luettu
polvillaan sängyn vieressä yöpaitaan pukeutuneena iltapesun jälkeen. Tiedotin yhä
vieläkin Jumalalle haluavani päästä takaisin kotiin, vaikka hän oli osoittanut
ainakin kolmeen kertaan, ettei hän ollut kiinnostunut minun toiveistani:
ensimmäisen kerran silloin kun hän ei pelastanut minun sieluani ja huolinut minua
uskovaisten joukkoon, toisen kerran silloin kun hän antoi sodan syttyä vastoin
minun hartaita pyyntöjäni ja kolmannen kerran nyt kun hän salli meidän menettää
Karjalan.” (Kilpi 1989, 185–186)*

*”Rukouksesta oli kerta kaikkiaan tullut se purkautumistie ja ainoa tapa toimia, joka
oli lapsellekin mahdollinen.” (Kilpi 1989, 58)*

Ihmiselle on luontaista uskoa abstraktiin voimaan, joka ylläpitää toivoa ja armoa (Tervonen 2021, 163). Usko näyttäytyi muistelmissa kannattelevana elementtinä, vaikka sodan syttyttyä siihen kohdistuikin epäilyksiä. Uskon kautta lapselle välitetään tietynlaista moraalista ja arvopohjaista normistoa, johon sisältyy esimerkiksi lähimmäisen rakkaus, usko ja toivo. Nämä tunteet edustavat myös kuulumisen tunteita ja vahvistivat kuulumista evakkopaikoissa.

Sodan syytyminen synnyttää myös uskoon liittyvää ristiriitaisuutta. Miksi Jumala ei kuule lapsen toiveita? Rukoilu tuo lapselle turvaa, mutta uskon kyseenalaistaminen tuo esille, kuinka sota myös muuttaa uskoon ja rukouluun liitettyä turvallisuuden ja toivon kokemusta.

Moraaliseen yhteisöön kuuluivat selvästi lähimmäiset ihmiset, mutta Kilven kerronnan kautta tulee myös esille, kuinka eläimet kuuluvat lapsen moraaliseen piiriin. Eläinsuojelukasvatus välittyy lapselle äidin laulaman ja opettaman laulun kautta, vaikka Kilven muistelmissa kuvattiin, että perheessä metsästettiin ja äiti pukeutui turkiksiin. Eläinsuojelukasvatuksen myötä Kilven lapsuuden moraaliseen yhteisöön liittyivät myös eläimet.

”Aina kun isä käsittelee haulikkoa tai tuo saalista kotiin, minun korvissani alkaa soida laulu ”Miks ajetaan, miks ajetaan, koirain kanssa onnetonta”. Äiti on tietämättään ja oravaturkkihaaveistaan huolimatta antanut tyttärilleen koko elämän kestävästä eläinsuojelukasvatusta. Meitä metsämiehen lapsia oli varmaan pienenä nukutettukin käyttämällä hyväksi tuon laulun hiljentävää surullisuutta - -” (Kilpi 1989, 35).

”Joskus jokin muisto viiltää äkkiä muita kipeämmin ja sysää syrjään muut kuvat aikajärjestyksestä välittämättä. Sellainen on muisto pakkaspäivästä, jolloin koiramme ilmaantuivat pihaan. Meillä oli ajokoira ja pystykorva, jotka oli alkuhämmingin jälkeen päätetty sijoittaa isän metsätyömiehen »huimeniin», niin kuin oli tapana sanoa. Ne olivat siis jossain samalla suunnalla kuin mekin, mutta kuitenkin matkojen päässä, useiden kilometrien takana Virmoilla. Ne eivät tienneet missä me olimme, mutta siitä huolimatta ne ilmaantuivat yhtenä päivänä meidän luoksemme Jyvävaaraan. Me lapset näimme, kuinka ne juoksivat valkoista, peltoja halkovaa talvitietä pitkin meitä kohti, mustaselkäinen ajokoira, ruskeat korvat lerppuen ja sen perässä punainen pörröhäntäinen pystykorva. Ne juoksevat tasaista määrätietoista vauhtia kuin olisivat juosseet jo pitkän matkan eikä niillä ollut voimia enää mihinkään turhaan riehuntaan eikä ylimääräisiin hyppelyihin. Ne olivat ehkä etsineet meitä jo kauan. Miten ihmeessä ne oikein löysivät meidät? Me lapset paikasimme niitä pihassa. Mummi, josta minulla on muuten niin hyvät muistot, ei päästännyt niitä sisään, vaikka hän lellitteli omaa koiransa kaikin tavoin. Me tajusimme hämärästi, että koirillamme oli nälkä ja ikävä. Me saamme antaa niille vähän paisettuja perunoita? Vai onko niin, että minun mieleni on synnyttänyt tämän käsityk-

sen omaksi lohdutukseen? En tiedä. Mutta olen elävästi näkevinäni, kuinka ne ahmivat vähäiä paistetun perunan palasia ja nuolevat peltilautasta niin että se luistelee kovaksi poljetulla pihalumella sinne tänne. Sen jälkeen ilman että ne saivat tulla sisään lämmittelemään ja lepäämään, ne komennettiin lähtemään pois. Niille osoitettiin tietä ja niiden käskettiin mennä takaisin sinne mistä olivat tulleet. Ja ne lähtivät. Emmekä me nähneet niitä enää koskaan. Minä kuulin myöhemmin, että ne oli lopetettu taitamattomasti. Ajokoiraa oli pitänyt ampua kuusi kertaa, ennen kuin se oli kuollut. Se oli erityisen läheinen minulle, pystykorva taas sisarelleni. Lapset ja eläimet ovat aikuisten maailman armoilla voimatta edes tukea toisiaan.” (Kilpi 1989, 61–62)

Vaikka perheessä metsästettiin ja käytettiin turkiksia, eläimet näyttäytyivät enemmänkin empatian, huolen ja rakkauden kohteina. Eläinten mukanaolo lapsen moraalisisessa yhteisössä nostaa esiin myös Turnbullin (2003) relationistisen käsityksen moraalisisesta tilasta, jossa tila rakentuu ei vain ihmisten, vaan kaikkien suhteessa olevien olentojen kautta. Ajatus siitä, että ”olemme toistemme armoilla, koko luomakunta”, heijastaa myös kolmannen moraalisen tilan eetosta, jossa moraalinen toiminta ulottuu yli ihmisrajojen ja sisältää myös ekologisen ja eläineettisen ulottuvuuden. Kilven muistelmissa kuvautuu, kuinka syvän tunnejäljen kotiin jätettyjen koirien kohtalo oli hänessä herättänyt lapsuudessa ja vielä myöhemmin aikuisuudessakin. Myös Foxin ja McLeanin (2008) moraaliseen tilaan sisältyy olennaisesti eläinten ja ihmisten väliset yhteydet. Foxin ja McLeanin (mt.) moraalinen tila haastaakin ajatuksen ihmisten ja eläinten yhteenkuuluvuudesta rinnakkaiselon mahdollistamiseksi.

Sodan ja evakkouden keskellä lapsi joutuu kokemaan oikeudenmukaisuuteen, arvoihin, moraaliin ja hengellisyyteen liittyviä ristiriitoja. Kilven kerronnassa kuvautuu, kuinka hän joutuu käsittelemään sotaan liittyviä moraalisia ristiriitoja sekä oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia hänen omasta näkökulmastaan käsin.

”Minä olin ajatellut, että sodassa taistellaan ja kaikilla on aseet kädessä. Että ollaan rintamalla ja ammutaan tykillä. Mutta että lennetään yläpuolelle ja pommitetaan ja että pommit osuvat ihmisiin... Eikö niiden kuuluisi vähän katsoa mitä alla on ja väistellä ihmisiä, lentäjien? Jospa ne nyt itsekin säikähtävät, ryssät, ja pyytävät anteeksi, sanovat, ettei heidän tarkoituksensa ollut ihmisiä tappa, kun ei sitä sotaakaan ollut julistettu.” (Kilpi 1989, 56)

”Lapsi piti epäoikeudenmukaisena sitä, että viholliselle oli luovutettava enemmän maata kuin se oli onnistunut valloittamaan, eikä mikään oikeaoppinen jälkimoraali eikä myöhempi pasifismini riitä aiheuttamaan minulle huonoa omaatuntoa sen vuoksi. Niin kuin talvisodan alkaminen Mainilan laukauksista oli tuntunut valheelta ja vääryydeltä, niin tuntui nyt vääryydeltä se, että meiltä rauhanteossa otettiin pois sekin osa Karjalaa, jota me olimme onnistuneet puolustamaan. Tai jospa se ei ole

edes totta, minä ajattelin, jospa ne vain säikyttävät meitä ja sanovat, että ei vaineskaan, pitäkää te urhoolliset suomalaiset kaikki se mitä olette onnistuneet tähän asti pitämään, meille riittää tämä mitä saimme, kiitos vaan, Leningradin turvallisuus on nyt taattu, lähdetään tästä kotiin.” (Kilpi 1989, 174)

Foxin ja McLeanin (2008) näkökulmasta moraalinen tila ei ole vain fyysinen paikka, vaan myös sosiaalinen ja emotionaalinen tila, jossa yksilö asettuu suhteeseen yhteisönsä arvojen, normien ja moraalin kanssa. Näin myös Kilven muistelmissa olleet paikat sodan aikana muodostuvat tilaksi, jossa hyvyyden, oikeudenmukaisuuden ja kuulumisen rajat neuvotellaan uudelleen. Foxin ja McLeanin (2008) minuuden käsitys linkittyy myös Vanessa Mayn (2011) kuulumisen käsitykseen, jossa kuuluminen nähdään tekijänä, joka yhdistää yksilöt sosiaaliseen. Kuulumiseen sisältyy käsitys siitä, että ihminen rakentuu relationaalisessa prosessissa muiden ihmisten kanssa, sekä suhteessa abstraktimpiin kollektiivisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin, arvoihin ja tapoihin (mt., 268). Sota ja sodan tuomat muutokset voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen arvioihin ja moraalisiin käsityksiin. Tätä havainnollistaa voimakkaimmin erityisesti viholliseen suhtautuminen (vihollisen tappaminen) ja oikeudenmukaisuuden kokemukset. Kilven kerronnassa kuvautuu, että vaikka sotaan liittyvää moraalista normistoa välitettiin useasta suunnasta (esimerkiksi tiedotusvälineet), vaikuttavinta vaikuttaisi kuitenkin olevan lähipiirin välittämä moraalinen koodisto.

”Aloin aavistaa, että sotaan liittyi paljon pötypuhetta. Alasammuttuihin, vangittuihin miehiin kohdistuva sääli ja huoli pyyhkivät mielestäni sotasankaruuden käsitteen, vaikka en itse sitä vielä silloin tajunnut. Isän kunniaksi on sanottava, ettei hän koskaan kerskaillut minkäänlaisella sotasankaruudella, jos sillä nyt ylipäänsä kerskaili kukaan. Sota on sota, hän saattoi sanoa. Ja jos äiti tuolloin sanoi oman toisinajattelijan repliikkinsä: - Voi raukkoja, voin kuvitella isän vastanneen siihen: - Sota on sota.” (Kilpi 1989, 150)

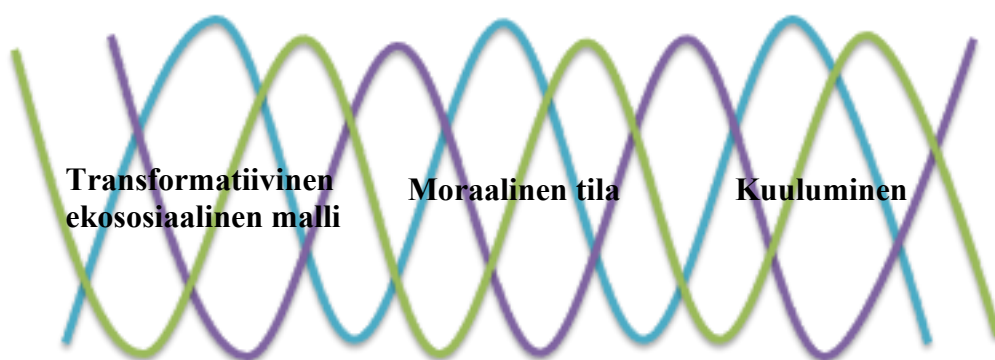
Kilven muistelmissa tulee esille, kuinka isä ei kerskaillut sotasankaruudella ja äiti kuvautui ”toisinajattelijana”, jonka puheesta voi tulkita sääliä ja huolta vihollista kohtaan. Kilven kerronnassa ei esiinny väkivaltaan kannustavia muistoja, vaikka hän lapsuutta sodan keskellä elikin. Lähinnä hänen muistelmissaan ja kokemuksissaan kuvautuu, kuinka lapsen moraalinen ajattelu ei ole mustavalkoista, vaan moraalinen ajattelu rakentuu enemmänkin konkreettisten lähtökohtien kautta. Moraalinen ajattelu konkretisoituu menetysten, paikkoihin kuulumisen tai ei-kuulumisen sekä useiden eri tunteiden kautta. Sodan aikana moraalinen tila on lapselle paikka, jossa oikeudenmukaisuuden, uskollisuuden ja

kuulumisen kysymykset eivät kohdistu vain lähiyhteisöön, vaan ulottuvat laajemmin myös yhteiskuntaan ja maailmaan.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteena oli tarkastella lapsuuden kotipaikkaa, evakkopaikkoja ja moraalista tilaa Eeva Kilven lapsuusmuistelmateoksen kautta. Keskeiseksi nousi ymmärrys siitä, että lapsuuden koti ja kotipaikka ovat turvallisuuden, kuulumisen ja yhteisöllisyyden paikkoja, joissa moraaliset käsitykset omaksutaan ja moraalinen yhteisö rakentuu. Tilallisuuden näkökulmasta, paikka ei ole vain fyysinen rakennus, vaan paikat kuvautuvat ympäröivän ympäristön, aktiviteettien, sosiaalisten suhteiden ja tunteiden monisäikeisenä kudelmanä.

Tutkimustehtävän tarkentui ja lopulta muotoutui muotoon; kuinka kotipaikka ja evakkopaikat muotoutuvat moraalisenä tilana sekä miten lapsuuden moraaliset käsitykset ja kuulumisen tunteet ilmenevät muuttuvissa paikoissa sodan aikana. Tutkimustehtävään vastaamiseksi hyödynsin kerronnallisena aineistona Eeva Kilven lapsuusmuistelmateosta talvisodan ajalta.

Kuvio 2. Teoreettiset kiinnikkeet

Kuvio 2 esittää tutkielmani teoreettisten kiinnikkeiden keskinäistä punosta, joka kiristyyessään muodostuisi letiksi. Letin kaltainen punos kuvaakin parhaiten tutkielmani teoreettista ja käsitteellistä kokonaisuutta. Lettimäisen kokonaisuuden voi ajatella niin, että jokainen säie edustaa tiettyä teoreettista tai käsitteellistä elementtiä: ontologista kehää, moraalista tilaa ja kuulumista. Havainnollistukseni tarkoituksena on tuoda näkyville se, kuinka nämä kiinnikkeet kietoutuivat tutkielmani aikana toisiinsa, eivätkä olleet erillisiä, vaan toisiaan täydentäviä, päällekkäisiä ja rinnakkaisia. Tutkittu ilmiö ohjasi kiinnikkeiden tulkintaa tähän tutkimustehtävään soveltuvaksi.

Lähestyin moraalisen tilan muotoutumista kuulumisen näkökulman kautta. Kuulumisen tunne ja siihen liittyvät merkitykset ovat keskeinen osa moraalista tilaa ja sen muotoutumista. Kilven kerronnassa kuulumisen kokemus rakentui monista ja monimerkityksellisistä kerrostumista, jotka tulivat esille niin inhimillisissä kuin ei-inhimillisissä suhteissa. Kilven kerrontaa tulkitsemalla moraalinen tila muotoutui ja muuttui sodan aikana kotipaikasta evakkopaikkoihin siirryttäessä. Ennen sotaa kotipaikka näyttäytyi Kilven kerronnassa turvallisuuden, tuttuuden ja moraalisten arvojen kiinnittymispintana. Kodin tuntu ja kotipaikan merkityksellisyys ilmenivät lapsuuden arjessa muun muassa luonnon, esineiden ja perhesuhteiden kautta, joka loi perustan myös moraalille tilalle.

Sodan syttyessä ja perheen joutuessa evakkoon kotipaikan merkitykset alkoivat muuntua. Vaikka kotipaikka fyysisenä tilana menetettiin, osa sen moraalista merkityksistä säilyi ja muotoutui uudelleen evakkopaikoissa. Kilven kerronnassa nämä näkyivät erityisesti muistojen ja tuttujen esineiden kautta, jotka tarjosivat jatkuvuuden, turvallisuuden ja kuulumisen kokemuksia evakkopaikoissa ja myöhemmin myös uudessa kodissa. Evakkopaikoissa moraalinen tila muotoutui muun muassa sosiaalisten suhteiden, arjen toimien ja materialististen elementtien ympärille. Suhteet perheeseen ja sukulaisiin näyttäytyvät moraalisesti merkityksellisinä ja tunteita kantavina, sekä kuulumista ja pysyvyyttä välittävänä tekijöinä. Kerronnan tulkinnan kautta korostui, että paikan menettäminen ei tarkoittanut moraalisen tilan katoamista, vaan sen uudelleen jäsentymistä ja muotoutumista uusissa olosuhteissa. Kotipaikassa muotoutuneet moraaliset käsitykset siirtyivät evakkopaikkoihin ja uuteen paikkaan, jolloin moraalisen tilan prosessinomainen luonne tuli esille.

Hyödynsin tutkielmassani Boeton (2018) transformatiivista ekososiaalista mallia ja erityisesti sen ontologista kehää tavoittaakseni enemmänkin luontoon ja ympäristöön liittyviä ulottuvuuksia. Boeton (mt.) malli tukee toisaalta myös tutkimustehtäväni tarvetta ja linkittää tutkielmani tiedonmuodostukseen tähtäävän tehtävän tukemaan sosiaalityön sisäisiä käsityksiä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Ihmisen, luonnon ja ympäristön välistä suhdetta on tutkittu esimerkiksi luontoyhteyden vaikutuksesta lapsen hyvinvointiin (esim. Arola ym. 2023), mutta myös ekologisen sosiaalityön lähtökohdista. Kysymys koskee sitä, nähdäänkö ihminen erillisenä luonnosta vai osana sitä.

"Minä näin hänen suhtautumisessaan ukkoseen jotain samaa, jota olin itse kokenut kerran nähdessäni ison koivun humisevan yläpuolellani tuulessa. Se oli hiirenkor-

valla ja täynnä norkkoja. Muistan vieläkin miltä minusta silloin tuntui siellä kalliolla Raivattalanlammen rannalla, kun seisoin koivun alla ja katselin ylöspäin. Koskaan sen jälkeen en ole voinut kuvitella, että kauneus olisi jotain hentoa ja heikkoa. Kauneus on hirvittävän voimakasta ja muuttaa pysyvästi ihmismieltä. Ja se on unohtumatonta kuin liikutus.” (Kilpi 1989, 189)

Kilven (1989) kerronnassa luonto saa muodon, joka tuo mukanaan tunteita ja muistoja, jolloin luonto ja ympäristö eivät näyttäytyä vain ulkoisena tilana, ympäristönä tai maisevana, vaan myös moraalisesti merkityksellisenä merkityskokonaisuutena, joka on osa lapsen kokemus- ja elämismaailmaa. Transformatiivinen ekososiaalinen malli antoi teoreettista taustatukea ympäristön ja luonnon tarkasteluun, jolloin näkyväksi tuli myös luontoon ja ympäristöön liittyvät arvot sekä luonnon merkitys turvallisuutta, tuttuutta ja pysyvyyttä tuottavana elementtinä. Turvallisuuden ja pysyvyyden näkökulmasta nämä tunteet ja kokemukset tukevat myös kuulumista niin kotipaikassa, kuin myöhemmissä evakkopaikoissa ja uudessa kodissa, esimerkiksi muistojen kautta.

Tulkintani perusteella Kilven kerronnassa moraaliseen yhteisöön kuuluivat myös eläimet. Lemmikkikoirat ja niiden kohteluun liittyvät kokemukset liittyivät moraalisen tilan moraalisiin käsityksiin. Muistelmien kautta kokemukset ilmensivät lapsen suhdetta lemmikkeihin ja välittivät oikeudenmukaisuuden ja empatian arvoja sekä tunteita. Suhde lemmikkieläimiin näyttäytyy läheisenä ja lemmikkieläinten kohtalo on pysynyt mielessä vielä aikuisiälläkin. Pieta Hyvärinen kollegoineen (2017, 2) kirjoittaa, että feministisessä luontokulttuurien tutkimuksessa ajatellaan, että ihminen on laji muiden joukossa. Tämä tarkoittaa, että ihminen on kiinnittynyt omaan elinympäristöönsä ja kasvaa ei-inhimillisten toisten kanssa (mt. 2). Tämä ajatus korostaa luonnon ja sitä kautta siinä elävien luonnoneliöiden eli ihmisen kumppanuuslajien yhteenkuuluvuutta. Luonnon, kumppanuuslajien ja ihmisen yhteenkuuluvuus muihin lajeihin linkittyikin erityisesti Foxin ja McLeenin (2008) moraaliseen tilaan, jossa moraalinen tila nähdään laajana kokonaisuutena, jossa kaikki ekosysteemit ja lajit ovat osa suurta kokonaisuutta.

Maailmallisuus tuli esille Kilven kerronnassa myös yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmasta. Kerronnan tulkinnasta ilmeni, että sodan aikana moraalinen tila laajeni koskemaan paitsi lähiyhteisöä, myös laajemmin yhteiskuntaa ja maailmaa. Sodan todellisuus murensi lapsuuden kotipaikan ihanteen, jolloin kerronnassa tuli näkyväksi lapsen tietoisuus maailman tilasta ja sen epäoikeudenmukaisuudesta. Kuulumisen käsite nosti myös esille yhteiskunnallisen ulottuvuuden erityisesti moraalisen tilan moraalisen yhteisön näkökulmasta.

Turnbullin (2003) moraaliseen tila haastaa ajatuksen siitä, että tieteen ja teknologian kautta voidaan yksin löytää moraalisia käsityksiä hyvästä. Turnbull (mt., 7) esittää tästä havainnollistuksen: jos jokin toimenpide on teknologisesti mahdollinen ja se on sopu-soinnussa hyväksytyjen moraalisten käsitysten kanssa, se on oikeutettua toteuttaa (esimerkiksi genetiikkaan tai vammaisuuteen liittyen). Turnbullin (mt.) korostaakin, että ensimmäisen tila ei tarjoa sisällöllisiä käsityksiä hyvästä, vaan se tarvitsee siihen toista tilaa. Tutkielmani analyysin kautta Turnbullin (mt.) moraalista tilaa voidaan soveltaa sodan kontekstiin, jolloin ensimmäisessä tilassa sota nähdään hyvän määrittäjä tai lähtökohtana. Sota toimii hallinnan elementtinä, jonka kautta maailmaa ja ihmisiä pyritään hallitsemaan ja ihmisten moraalisiin käsityksiin vaikutetaan, esimerkiksi viholliskuvan kautta. Tällöin myös ympäristö ja luonto nähdään ennemminkin resurssina tai toimintaympäristönä. Sodan kontekstissa toinen moraalinen tila korostaa sodan aikaisia sisällöllisiä käsityksiä hyvästä, kuten lähimmäisen rakkautta, auttamista ja jakamista sekä luonnon, esineiden ja tarinoiden tuomaa turvaa ja jatkuvuutta. Turnbullin (mt.) kolmas tila toimii dialogin tilana, mutta sitä voi soveltaa myös pohdinnan tilana. Toisen ja kolmannen moraalisen tilan lähtökohdista, voidaan kyseenalaistaa ja haastaa sodan tuottamia ensimmäiseen moraaliseen tilaan sisältyviä moraalisia käsityksiä, esimerkiksi oikeudenmukaisuuteen, suoje-luun ja turvaan liittyvillä kysymyksillä.

Kuten todettu, Turnbullin (2003) ja Fox ja McLeanin (2008) moraalinen tila limittyi läheisesti kuulumisen käsitteeseen. Molemmat käsitteet korostavat paikan kokemuksellista kokonaisuutta, jolloin paikka ei ole vain fyysinen rakennelma, vaan se muodostuu kokemuksista, tunteista ja moraalisisista merkityksistä. Moraalinen tila tai kuuluminen eivät ole staattisia, eivätkä ne ole itsestään selviä, sillä ne rakentuvat ja muotoutuvat jatkuvasti. Fox ja McLeanin (mt.) moraaliseen tilaan sisältyy ajatus myös ihmisen minuudesta. Myös ihmisen minuuden kautta kuuluminen ja moraalinen tila kietoutuivat toisiinsa. Kuulumisella viitataan siihen, milloin ja millä ehdoilla yksilö kokee olevansa osa yhteisöä, paikkaa tai ympäristöä (Juhila ym., 2022, 85). Kuuluminen ja kuulumisen tunne liittävät siis yksilön yhteisöön. Näitä käsitteitä yhdistää myös ajatus siitä, että sekä moraalinen tila ja kuuluminen syntyvät, muuttuvat ja ne voivat myös rikkoutua suhteissa, toiminnoissa ja kokemuksissa.

Tuanin (1977, 179) mukaan paikka on järjestetty merkitysten maailma, ja paikan tunnun syntyminen vaatii toiston, viipymisen ja aistillisen kiinnittymisen kokemuksia. Lapsuuden kotipaikka rakentuu juuri tällaisista kerroksista: toistuvat reitit, leikit, tutut esineet,

aikuisten äänet ja hajut. Sota kuitenkin muuttaa turvallisena pidetyn paikan käsitystä kaikilla tavoilla. Sodan ja evakkouden kontekstissa sekä moraalinen tila, että kuulumisen ovat haavoittuvaisia, mutta sodan kokemukset toivat myös esiin, millä tavoin kuulumisen kokemuksia voidaan rakentaa. Kilven kerronnassa kuulumisen rakentui esimerkiksi omasta paikasta, leikeistä, turvallisuudesta, tutuista esineistä, kirjoista, luonnosta, tärkeistä ja pysyvistä ihmissuhteista sekä mielekkästä tekemisestä. Nämä kaikki muodostivat moraalista ja emotionaalista kiinnittymispintaa, joka kannatteli myös siirtymissä evakkopaikasta toiseen.

Kilven kerronta kiinnitti huomion myös lapsen ja aikuisen maailman eroihin. Kilven kerronnassa nousi esille, että sodan aikana lapsi halusi ymmärtää ja tietää enemmän, jolloin tietämättömyys ja ennakoimattomuus enemmin synnytti turvattomuutta, kuin suojasivat. Tämä huomio jo itsessään todentaa monipuolisen lapsuustutkimuksen tarvetta, sillä jos lasten huolenpidon ja turvan tarpeet jäävät huomiotta, jää huomiotta myös aikuisten velvollisuus suojella lapsia (Saastamoinen & Pirskanen 2021, 16). Lapset ovat osallistujia ja toimijoita, jotka tulisi siirtää tutkimuksen keskiöön (mt., 12), sillä lapsilla on kykyjä ilmaista näkemyksiään ja kokemuksiaan usein enemmän kuin ajatellaankaan.

Tutkielmani teoreettis-käsitteelliset lähtökohdat ovat myös osaltaan virittäneet innostaviin jatkotutkimuksellisiin ideointeihin. Esittelen seuraavaksi kaksi erilaista jatkotutkimuksellista lähtökohtaa.

Nykytiedon mukaan ilmastonmuutos uhkaa sosiaalityön professioon sisältyviä periaatteita ja käytäntöjä, jonka vuoksi ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia ei voi sosiaalityössä sivuuttaa. Sosiaalityön missiota planetaaristen ongelmien ratkomiseksi perustellaan ihmisten hyvinvoinnin ja olemassaolon sekä köyhyyden ja haavoittuvuuden kautta. (Ranta-Tyrkkö 2017, 130–131.) Tämän vuoksi ekologisen sosiaalityön tutkimus on edelleen ajankohtaista ja tutkimuksellisesti tärkeää. Linkitän jatkotutkimuksellisen lähtökohdan transformatiivisen ekososiaalisen mallin epistemologiseen kehään (ajattelu) ja kuulumistyön käsitteeseen (Kuurne & Vieno 2022). Näiden kautta tutkimuksessa voidaan tarkastella sosiaalityön keinoja tukea ihmisten kuulumistyötä ilmastokriisin ja luonnon tuhoutumisen keskellä.

Edellä mainitun tutkimuksen tavoitteena voisi olla kehittää sosiaalityöhön sisältyviä ajattelumalleja siitä, kuinka tukea ihmisten kuulumistyötä muuttuvissa ja epävarmoissa ympäristöissä. Arto Salonen (2014) kirjoittaa ekososiaalista hyvinvointiparadigmaa käsittelevässä artikkelissaan elämän merkityksellisyyden kokemuksesta ja sen tärkeydestä ihmisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Salonen (mt. 51–52) tuo esille, että ihmisen ja luonnon välisen suhteen eheytyminen voi tukea ihmistä kiinnittymään osaksi suurempaa elämän kokonaisuutta, jolloin kokemus liittymisestä, esimerkiksi taiteen tai uskonnon avulla, osaksi jotain suurempaa voi avata uusia henkilökohtaisia merkitysnäköaloja ja näin ehkäistä elämän tarkoituksettomuuden kokemuksia. Kuulumistyön käsitteen kautta olisi mahdollista tarkastella ihmisten mahdollisuuksia kuulua tai olla kuulumatta esimerkiksi Salosen (mt.) kuvaamaan elämän kokonaisuuteen. Lisäksi Salosen (mt.) merkityksellisyyden kokemus linkittää ihmisen yhteyden luontoon ja mahdollisesti ihmisen kokemusmaailmaan kuuluviin kumppanuuslajeihin, kuten lemmikkeihin.

Toinen jatkotutkimuksellinen ideointi liittyy lapsuuden paikkojen merkityksiin esimerkiksi sodan jälkeisenä aikana. Lapsuudessa koetut kokemukset ovat merkityksellisiä niin kokijalle itselleen kuin tuleville jälkipolville. Lapsuuden kokemukset jättävät jälkensä ihmisen elämäntarinaan ja siihen liittyviin paikkoihin. Elämäntarinoiden paikat kantavat erilaisia merkityksiä, jotka auttavat ymmärtämään ihmisen elämänkulkua ja sen käännekohtia. Elämäntarinat eivät ole aina eheitä, vaan niihin liittyy usein säröjä. Säröjä voivat aiheuttaa esimerkiksi väkivalta, sota tai luonnonkatastrofit. Myös lapsuuden historiallinen konteksti vaikuttaa siihen, miten särkymisen kokemukset muotoutuvat. (Juhila 2018, 19, 22.)

Tutkimuksessa voitaisiin edelleen hyödyntää Turnbullin (2003) moraalisen tilan käsitettä, mutta erityisesti moraalisen tilan kolmatta tilaa. Turnbullin moraalisen tilan kolmas tila mahdollistaisi dialogisen tilan muotoutumisen säröjen, menetysten ja moraalisten jännitteiden ympärille. Tutkimuksen keskiössä voisi olla kysymykset siitä, miten aikuiset tulkitsevat ja merkityksellistävät lapsuuden paikkoja ja kuinka nämä tulkinnat ja merkitykset vaikuttavat heidän moraalisiin käsityksiinsä nykypäivänä. Tämä korostaisi myös paikkojen ajallista ulottuvuutta, jolloin paikkojen ja moraalisen tilan käsityksiä painotettaisiin pitkäkestoisina ja monikerroksisina prosesseina.

Tutkielmani teoreettinen punos oli ajoittain haasteellista kutoa prosessin vaiheisiin mukaan. Vaikka Kilven muistelmateos tarjosi rikkaan kerronnallisen aineiston, monipuolinen teoreettinen punos vaati monivaiheista tulkintaa. Aineiston analyysin ja tulkintojen eheyden varmistaminen edellytti tarkkaa ja huolellista analyysiprosessia erityisesti lapsuuden kokemusten tulkitsemisessa aikuisiän muisteluiden kautta. Toisaalta teoreettinen punokseni avasi mahdollisuuden tarkastella ilmiötä monista eri näkökulmista. Punoksen avulla pystyin laajentamaan ja syventämään ymmärrystäni käsiteltävästä kokonaisuudesta, sekä muodostamaan hermeneuttis-fenomenologisen esiymmärryksen laveampaan muotoon. Esiymmärryksen laveampi muoto mahdollisti rikastuttamaan teoreettisia näkökulmia tutkielman aikana.

Tutkielman rajoituksena voidaan pitää aineiston painottumista yhden kirjailijan kertomukseen. Lisäksi hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa tuo mukanaan subjektiivisuuden elementin, mikä voi vaikuttaa tulkintojen moniäänisyyteen. Tietoinen reflektio omista esiymmärryksistäni, teoreettisten viitekehysten kriittinen tarkastelu ja tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen auttoivat kuitenkin varmistamaan tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä.

Mielekäs sosiaalityön tutkimus tarvitsee monimuotoisia käsityksiä ja näkökulmia, joihin sisältyy myös ammatillisia ja henkilökohtaisia missioita (Enroos & Mäntysaari, 2017, 29). Tutkielmani henkilökohtainen ja ammatillinen motivaatio kietoutuivat monin tavoin yhteen erityisesti aiheen valinnan kautta. Mummoni on syntynyt Sortavalassa, ja hänen perheensä on kotoisin Impilahdesta, joten karjalaisten kokemukset sodasta ja evakoudesta ovat osa myös omaa perhehistoriaani. Tutkielmani oli samalla matka paitsi lapsuuden kodin ja moraalisen tilan teemoihin, myös oman perhehistorian äärelle. Sosiaalityön tutkimuksessa yksilön ja yhteisön kokemukset voivat avata toisilleen ikkunoita, sekä tuoda esille, kuinka menneisyyden säröt ja muistot voivat edelleen kantaa merkityksiä, jotka eivät koskaan kokonaan unohdu.

Lähteet

- Arola, Terhi & Aulake, Marianne & Ott, Anna & Lindholm, Matti & Kouvonon, Petra & Virtanen, Petri & Paloniemi, Riikka (2023) The impacts of nature connectedness on children's well-being: Systematic literature review. *Journal of Environmental Psychology* 85. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2022.101913>.
- Backman, Jussi (2018a) Pienten kertomusten etiikkaa: Ideologia ja narratiivinen hermeneutiikka. *Ajatus* 75(1), 361–382. <https://journal.fi/ajatus/article/view/77516>.
- Backman, Jussi (2018b) Äärellisyyden kohtaaminen: Kokemuksen filosofista käsittehistoriaa. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö*. 25–40.
- Besthorn, Fred (2012) Deep ecology's contributions to social work: A ten-year retrospective. *International Journal of Social Welfare* 21(3), 248–259. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00850.x>.
- Blunt, Alison (2005) Cultural geography: Cultural geographies of home. *Progress in Human Geography* 29(4), 505–515. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph564pr>.
- Boetto Heather (2017) A Transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *The British Journal of Social Work* 47(1), 48–67. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw149>.
- Bryant, Lia & Williams, Charlotte (2020) Place and space in social work. *Qualitative Social Work: Research and practice* 19(3), 321–336. <https://doi.org/10.1177/1473325020918794>.
- Carey, Malcolm (2012) *Qualitative research skills for social work: Theory and practice*. Burlington, Vt: Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315245546>.
- Clark, Alison & Cameron, Claire & Kleipoedszus, Stefan (2014) Sense of place in children's residential care homes: Perceptions of home? *Scottish Journal of Residential Child Care* 13(2), 190–209. <https://doi.org/10.5958/2349-3011.2015.00014.6>.
- Coates, John & Gray, Mel & Hetherington, Tiani (2006) An 'Ecospiritual' perspective: Finally, a place for indigenous approaches. *British Journal of Social Work* 36(3). <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl005>.
- Douglas, Mary (1991) The idea of a home: A kind of space. *Social research* 58(1), 287–307.
- Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko (2017) Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. 7–38.
- Forsberg, Hannele (2018a) Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus. 44–71.
- Forsberg, Hannele (2018b) Synteesi: Paikkatietoinen hyvinvointi. Teoksessa Hannele, Forsberg & Aino, Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus. 175–191.
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2011) Childhood homes as moral spaces: New conceptual arena. *Social Work & Society* 9(2), 1–4. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-2011110221137>.
- Fox Allen Michael & McLean Lesley (2008) Animals in moral space. Teoksessa Jodey Castricano (toim.) *Animal subjects: An ethical reader in a posthuman world*. Ebook Central. 145–175.
- Gadamer, Hans-Georg (2006) Classical and Philosophical Hermeneutics. *Theory, Culture & Society* 23(1), 29–56. <https://doi.org/10.1177/0263276406063228>.

- Giesinger, Johannes (2017) The special goods of childhood: Lessons from social constructionism. *Ethics and Education* 12(2), 201–217. <https://doi.org/10.1080/17449642.2017.1314168>.
- Graneheim, Ulla & Lindgren, Britt-Marie & Lundman, Berit (2017) Methodological challenges in qualitative content analysis: A Discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Healy, Karen (2022) *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. 3. painos. New York: Bloomsbury Academic.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita Tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 145–160.
- Helavirta, Susanna (2011a) Home, children and moral standpoints: A case study of child clients of child welfare. *Qualitative Social Work* 10(4), 434–450. [10.1177/1473325011400481](https://doi.org/10.1177/1473325011400481).
- Helavirta, Susanna (2011b) *Lapset hyvinvointitiedon tuottajina*. Tampere: Tampere University Press.
- Horowitz, Minna & Matikainen, Janne Matikainen (2024) Luottamusta rakentamassa: Media- ja informaatiolukutaito ja kansallinen resilienssi. *Aikuiskasvatus* 44(4), 255–267. <https://doi.org/10.33336/aik.127660>.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen, Juha (2020) Fenomenologia: Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Anu Puusa, Pauli Juuti & Iris Aaltio (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus. 286–298.
- Huokuna, Tiina (2010) Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla: esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa Anni Vilkkö, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 105–125.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto.
- Hyvärinen, Pieta & Irni, Sari & Kyrölä, Katariina & Vehviläinen, Marja (2017) Luontokulttuurit feministisessä tutkimuksessa. *Sukupuolentutkimus* 30(2), 2–5. https://sukupuolentutkimus.fi/wp-content/uploads/2016/06/st-lehti022017_johdanto_web.pdf
- Ilonen, Anneli (2013) *Rajan Lapset: Identiteettiä kannaksen evakkojen sukupolvissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Jack Gordon (2010) Place matters: The significance of place attachments for children's wellbeing. *British Journal of Social Work* 40(3), 755–771. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcn142>.
- Jegorow, Sirpa (2020) Kirjailija Eeva Kilpi: kuusi vuosikymmentä sanataiteellista luovuutta. <https://yle.fi/a/20-300460>. Viitattu 26.3.2025.
- Jokinen, Eeva & Pehkonen, Aini (2017) Tutkimusetiikkaa ei voi ohittaa. *Janus* 25(3), 189–190. <https://journal.fi/janus/article/view/65453>.
- Jouhki, Essi (2022) Lapsuuden rajoilla: Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. Teoksessa Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San & Tiina Kuokkanen (toim.) *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen: Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 111–136. <https://doi.org/10.21435/ht.288>.
- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, Paikka ja Sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2022) *Koti asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamispaikkana*. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press, 59–84.

- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Holmberg, Suvi (2022) Kotiin paikantuvan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press, 85–119.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto: Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus. 9–19.
- Kaika, Maria (2004) Interrogating the geographies of the familiar: Domesticating nature and constructing the autonomy of the modern home. *International Journal of Urban and Regional Research* 28(2), 265–286. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2004.00519.x>.
- Kalemaa, Kalevi (2024) Kilpi, Eeva. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004894>. Viitattu 26.3.2025.
- Kauko, Outi (2018) Yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten asumispolut ja kodin tuntu. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus. 153–171.
- Kilpi, Eeva (1989) *Talvisodan aika. Lapsuusmuistelmia*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Koponen, Paavo (1999) Luovutettu Karjala tutuksi. Teoksessa Rainer Palmunen (toim.) *Karjalan monet kasvot*. Helsinki: Valitut Palat. 9–10.
- Kulha, Keijo (2019) Karjalainen heimo mieron tiellä. Teoksessa Keijo K. Kulha, Laila Hirvisaari, Pertsu, Sari Savikko, Lauri Linnilä, Hanna Pukkila-Toivonen, & Lauri Linnilä (toim.) *Evakkotaival: Karjalan Siirtoväen Tarina*. Somerniemi: Amanita Oy. 16–283.
- Kuurne, Kaisa & Vieno, Atte (2022) Developing the concept of belonging work for social research. *Sociology* 56(2), 280–296.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2009) The Mobilities of forced displacement: Commemorating Karelian evacuation in Finland. *Social & Cultural Geography* 10(5), 545–563. <https://doi.org/10.1080/14649360902974464>.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2014) Silence, childhood displacement, and spatial belonging. *ACME* 13(3), 434–441. <https://doi.org/10.14288/acme.v13i3.1017>.
- Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita Tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 25–42.
- Laurén, Kirsi & Jaago, Tiiu (2022) Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Finnish Literature Society. 160–185. <https://doi.org/10.21435/skst.1478>.
- Lindseth, Anders & Norberg, Astrid (2004) A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience. *Scandinavian journal of caring sciences* 36(3), 883–890. <https://doi.org/10.1111/scs.13039>.
- Löfblom, Katariina & Alin, Minna & Salonen, Sanni & Kaittila, Anniina & Leinonen, Leena & Kraav, Siiri-Liisi & Vornanen, Riitta & Anis, Merja & Karukivi, Max (2024) Nuorten kokemukset sijaishuoltopaikasta julkisena ja yksityisenä tilana. *Janus* 32(4), 375–391. <https://doi.org/10.30668/janus.147170>.
- Maahanmuuttovirasto (2024) Tilastot. <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330?start=636&end=647>. Viitattu 29.10.2024.
- Mallett, Shelley (2004) Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review* 52(1), 62–89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>.

- van Manen, Max (2023) *Phenomenology of practice: Meaning-Giving methods in phenomenological research and writing*. 2. painos. New York: Routledge.
- Marschall, Sabine (2019) 'Memory objects': Material objects and memories of home in the context of Intra-African mobility. *Journal of Material Culture* 24(3), 253–269. <https://doi.org/10.1177/1359183519832630>.
- May, Vanessa (2011) Self, belonging and social change. *Sociology* 45(3), 363–378. <https://doi.org/10.1177/0038038511399624>
- Miettinen, Timo (2010) Fenomenologia ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen. Teoksessa Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus. 151–167.
- Miettinen, Timo & Pulkkinen, Simo & Taipale, Joonas (2010) Johdanto. Teoksessa Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus. 9–22.
- Määttä, Tiina (2018) Broadening social work's framework on place and belonging: An Investigation into identity processes intersected by experiences of migration. *The British Journal of Social Work* 48(6), 1594–1610. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx112>.
- Neuvonen-Seppänen, Hellä (2023) *Evakkojen perilliset. Keitä me olemme, minne me kuulumme*. Vastapaino: Tampere.
- Närhi, Kati (2015) Ekososiaalinen viitekehys sosiaalityössä. *Janus*, 23(3), 322–328. <https://journal.fi/janus/article/view/53002>.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2001) What is the ecological (self)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Kati Närhi & Dave Ward (toim.) *Eco-social approach in social work*. Jyväskylä: Sophi, 16–53.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) Conceptual and historical analysis of ecological social work. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological social work: Toward sustainability*. Palgrave Macmillan. 1–22. <https://www.researchgate.net/publication/318591304>.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2025) *Ecological social work*. Teoksessa Margaret Alston, Penny Buykx, Wendy Foote & David Betts (toim.) *Handbook of research methods in social work*. Edward Elgar Publishing, 118–129.
- Neuvonen-Seppänen, Hellä (2023) *Evakkojen perilliset: Keitä me olemme, minne me kuulumme*. Tampere: Vastapaino.
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017) Häpeän päivät, pelon yöt: Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä. *Janus* 25(2), 127–143. <https://journal.fi/janus/article/view/56828>
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus. 23–38.
- Ranta, Johanna & Juhila, Kirsi (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative Social Work: Research and practice* 19(4), 685–700. <https://doi.org/10.1177/1473325019847262>.
- Ranta-Tyrkkö, Satu (2017) Sosiaalityön tulevaisuuden etiikka epävarmuuden ja ympäristökriisien maailmassa. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 113–138.
- Ritala-Koskinen, Aino (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 77–102.
- Saastamoinen, Mikko & Pirskanen, Henna (2021) Lapsuus ja aikuisuus nyky-yhteiskunnan jännitteissä. Teoksessa Maritta Itäpuisto & Henna Pirskanen (toim.) *Myrkylliset aikuiset*, 12–31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8615-5>.

- Salonen, Arto (2014) Ekososiaalinen hyvinvointiparadigma – Yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan uusi suunta täyttyvällä maapallolla. *Sosiaalipedagogiikka* 15, 31–62. <https://doi.org/10.30675/sa.122634>.
- Savolainen, Ulla (2017) The Return: Intertextuality of the reminiscing of Karelian evacuees in Finland. *The Journal of American Folklore* 130(516), 166–192. <https://doi.org/10.5406/jamerfolk.130.516.0166>.
- Smith, T. Linda (2019) Revisiting ”Insiders” and ”Outsiders” in indigenous research. Teoksessa Linda T. Smith, Eve Tuck, Wayne K. Yang (toim.) *Indigenous and decolonizing studies in education*. New York: Routledge, 12–13. <https://doi.org/10.4324/9780429505010>.
- Taylor, Helen (2015) Refugees and the meaning of home: Cypriot narratives of Loss, longing and daily life in London. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137553331>
- Tervonen, Harriet (2021) Mistä se tuleekin se syyllisyys, se tulee siitä, että on kokovika: Lapsuuden turvattomuuden tunnekokemukset uskonnollisissa perhesuhteissa. *Janus* 29(2), 160–175. <https://doi.org/10.30668/janus.76919>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turnbull, David (2003) Genetics and Disability. Exploring moral space. *Journal of Future Studies* 7(4), 3–14.
- Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa: Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Helsinki University Press.
- Unicef (2024) Unicef Humanitarian action for children 2024: Overview. <https://www.unicef.org/media/149906/file/Humanitarian-Action-for-Children-2024-Overview.pdf>. Viitattu 14.4.2025.
- Vilkko, Anni (2010) Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 35–58.
- Wessells, Michael G. & Murphy, Katie Maeve & Rodrigues, Katherine & Costigan, Jaime & Annan, Jeannie (2018) Raising children in conflict: An Integrative model of parenting in car. *Peace and Conflict* 23(1), 46–57. <https://doi.org/10.1037/pac0000195>.
- Wright, Sarah (2015) More-than-human, emergent belongings: A weak theory approach. *Progress in Human Geography* 39(4), 391–411. <https://doi.org/10.1177/0309132514537132>.
- Yi-Fu Tuan (1977) *Space and place*. University of Minnesota Press. Alkuperäinen julkaisija: Edward Arnold Ltd., 25 Hill Street, London W1X 8LL, Iso-Britannia.
- Zufferey, Carole & Yu, Nilan & Hand, Tammy (2020) Researching home in social work. *Qualitative Social Work: Research and practice* 19(5–6), 1095–1110. <https://doi.org/10.1177/14733250198802>.